

***ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»***

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання _____ денна _____

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ Г. П.Скляр
(підпис)

«___» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток екстремального туризму в Україні: стан та перспективи»

зі спеціальності 242 «Туризм»

освітня програма «Туризм» ступеня магістра

Виконавець роботи Артеменко Тетяна Олександрівна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., доцент Животенко Віталій Олександрович

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ.....	3
Розділ 1. Сутність та особливості екстремального туризму	
1. 1. Сутність, основні поняття та визначення екстремального туризму.....	7
1. 2. Види та особливості екстремального туризму.....	11
1. 3. Історичні особливості формування ринку екстремального туризму.....	23
Розділ 2. Оцінка стану екстремального туризму в Україні	
2. 1. Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні.....	41
2. 2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні.....	50
2. 3. Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі.....	62
Розділ 3. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні	
3. 1. Чинники подальшого розвитку екстремального туризму....	78
3. 2. Напрями забезпечення попиту на послуги екстремального туризму.....	84
Висновки.....	98
Перелік інформаційних джерел.....	102

ВСТУП

Екстремальний туризм стає все більш популярним і затребуваним серед інших видів сучасного туризму. Все більше кількість людей хочуть спробувати себе в різних важких і нестандартних життєвих ситуаціях, відчутти ризик і азарт, перевірити свої сили в різних випробуваннях. Інтенсивний відпочинок в нашій країні набуває все більшої популярності. Люди починають все активніше освоювати це прекрасний засіб одночасно добре відпочити, набратися позитивних емоцій і вражень і при цьому ще й зміцнити фізично.

Поняття екстремальний туризм в загальному випадку означає подорожі в природному середовищі в складних умовах. Спосіб проведення вільного часу, різновид хобі, в процесі якого відпочиваючий займається активними видами діяльності, що вимагає значних фізичних зусиль організму, роботи м'язів, всього тіла.

Боротьба зі стресом, крім того допомагає розширити кругозір, і приносить користь для здоров'я.

Екстремальний туризм заняття мужніх людей. Через подолання труднощів, вони закріплюють свій характер і силу волі. Беручи участь в експедиціях, походах, потрапляючи в важкодоступні місця землі, доводять невичерпні можливості людини.

Але варто врахувати що люди, котрі відправляють в екстремальні подорожі, повинні володіти хорошим здоров'ям і якимись досвідом і знаннями. У кожному виді екстремального туризму існують певні ризики.

Екстремальний туризм, який часто називають шоковим туризмом (хоча обидва поняття не виглядають суто подібними), являє собою подорожі до небезпечних місць, такі як гори, джунглі, каньйони, печері, пустелі, або участь у небезпечних подіях. Екстремальний туризм перегукується з екстремальним видом спорту, тому що, головною привабливістю двох цих занять є

«адреналіновий порив», спричинений елементом ризику. Окрім цього, є різниця, яка викликана ступенем залученості та професіоналізму.

Величезним поштовхом до зародження екстремального туризму сьогодення стали Олімпійські ігри, причому як літні, так і зимові. Протягом більш ніж вікову історію Олімпійських ігор, в програму включалися і виключалися види різні види спорту і дисципліни, що на сьогоднішній день є видами екстремального туризму. На Іграх II Олімпіади в Парижі в 1900 р., плавці змагаються не на тільки в традиційних дисциплінах, а й такому змаганні як плавання під водою на 60 метрів (в боротьбі за олімпійські нагороди взяли участь 10 спортсменів, які представляли 4 країни). Це була своєрідна точка відліку в історії екстремальних видів спорту, включених в олімпійську програму.

«Екстремальний» – походить від латинського extremes-крайній, граничний, що по відношенню до поняття екстремальний туризм означає прагнення до досягнення максимальних граничних результатів в рамках психофізичних можливостей людини.

Закон України «Про туризм» визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без зайняття оплачуваною.

Отже можна дійти висновку, що екстремальний туризм – різновид туризму, яких характеризується надзвичайними, граничними подорожами із певним ризиком, які потребують певних знань і навичок.

Головною метою кваліфікаційної роботи є: визначення стану та перспектив розвитку екстремального туризму через призму проведення аналізу та оцінки соціально-економічних чинників розвитку туризму в Україні.

Мета дослідження визначає його основні завдання, а саме:

дослідження сутності, основних понять та визначення екстремального туризму;

дослідження видів та особливостей екстремального туризму;

дослідити історичні особливості формування ринку екстремального туризму;

провести аналіз DESTИНАЦІЙ екстремального туризму в Україні;

дати характеристику стану туристичної інфраструктури в Україні;

дослідити безпечність та чинники зменшення ризиків в екстремальному туризмі;

визначити чинники подальшого розвитку екстремального туризму;

визначити напрями забезпечення попиту на послуги екстремального туризму.

Для вирішення визначених завдань слід здійснити аналіз систем організації та забезпечення ефективності туристичної діяльності, а саме розвитку екстремального туризму в Україні та запропонувати шляхи подальшого розвитку екстремального туризму на основі проведеного аналізу та досвіду провідних теоретиків.

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи є система забезпечення розвитку екстремального туризму в Україні її стан та перспективи.

Об'єктом дослідження є розвиток сфери екстремального туризму в Україні.

Структура даної роботи: містить вступ, два розділи, що поділяються на підрозділи, висновки та пропозиції, перелік інформаційних джерел, рисунки та таблиці. Перелік інформаційних джерел поєднує 88 літературних джерел.

У першому розділі розглянуто сутність та особливості екстремального туризму. Визначено основні поняття екстремального туризму, розглянуто види та особливості екстремального туризму в Україні. Крім того, одним із підрозділів розглянуто історичні особливості формування ринку екстремального туризму. Разом з тим, визначено сутність та склад соціально-економічних чинників розвитку екстремального туризму, визначено їх вплив на сферу туризму, структуровано та досліджено історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.

У другому розділі було проведено оцінку стану екстремального туризму в Україні, проведено аналіз DESTИНАЦІЙ екстремального туризму результати якого відображені у таблицях. Також проведено аналіз та визначено особливості розвитку туристичної інфраструктури, що є необхідним для розвитку екстремального туризму. Заключним дослідженням другого розділу є дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі.

У третьому розділі розглянуто перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. Визначено чинники подальшого розвитку екстремального туризму та запропоновано напрямки забезпечення попиту на послуги екстремального туризму.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися загальнонаукові методи дослідження: метод діалектики, дедукції та індукції та конкретні методи: економічні, економіко-математичні, системного, логічного та порівняльного аналізу, статистичні методи дослідження діяльності підприємства, методи планування і прогнозування.

Інформаційна база дипломної роботи: законодавчі акти, публікації вітчизняних і зарубіжних науковців, підручники та посібники з організації туризму, економіки, стратегічного управління, статистичні збірники та інша документація.

Результати проведеного дослідження та визначені пропозиції дозволять покращити стан екстремального туризму в Україні, а визначені напрямки розвитку та забезпечення попиту на послуги екстремального туризму сприятимуть покращенню туристичної інфраструктури та розвитку екстремального туризму в Україні.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1. 1. Сутність, основні поняття та визначення екстремального туризму

Туризм в уяві більшості людей пов'язаний з відпочинком, новими враженнями, задоволенням. На сьогодні туризм є невід'ємною частиною життя людини, оскільки пов'язаний з закономірним бажанням людини мандрувати та відвідувати нові місця, країни, ознайомлюватися з унікальними природними та рекреаційними ресурсами, а також культурними та етнографічними особливостями населення.

Останнім часом активно розвивається пригодницький туризм - вид туризму, який об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми і досягнення спортивних результатів. До спеціальних видів належить різновид пригодницького туризму, а саме - екстремальний туризм, що набирає силу у всьому світі, особливо в Росії. Всі більше людей прагнуть побачити краси підводного світу, спуститися по гірському схилу на лижах і навіть стрибнути з парашутом.

Екстремальний туризм – один з перспективних напрямків сучасної сфери відпочинку і розваг. На початок третього тисячоліття багатьом жителям планети Земля, особливо громадянам розвинених в економічному відношенні країн, вочевидь не вистачає гострих вражень. Знищивши чи перемігши багатьох природних конкурентів в особі великих хижаків, частково убезпечивши себе від ударів стихій природи, забезпечивши собі сите життя, людина раптом почала відчувати брак адреналіну. «Кам'яні джунглі» цивілізації,

гіперурбанізація багатьох індустріально розвинених країн призводять до практично повного відриву людини від природи. А якщо додати до цього постійне невгамовне прагнення людства до нових знань, відкриттів, пошуку незвіданого, то можна зробити висновок, що екстремальний туризм ніколи не матиме нестачі шанувальників.

Туристична індустрія постійно розвивається й удосконалюється, пропонуючи все нові види послуг туристам, особливо молодим людям, яким вже недостатньо традиційних видів туризму, оскільки більшість молодих людей прагне не до комфортного, спокійного відпочинку, а навпаки, до активних й цікавих видів відпочинку. Активні види туризму включають відпочинок і подорожі, розваги, спорт, що передбачає значне фізичне навантаження, тому недоступне для всіх категорій туристів. Ще більше навантаження як фізичне так і психологічне передбачають екстремальні види туризму.

Екстремальний туризм в більшості випадків це екстраординарні дії, тобто межі звичного і повсякденного існування людини. Його можна пов'язати зі смертельним ризиком і частими травмами. Так само можна сказати, що це межа можливостей людини як фізичних, так і емоційних. Це почуття свободи і адреналін, подолання страху, отримання нових емоцій. Прагнення зіткнутися зі складнощами, труднощами, небезпекою і подолати їх.

Екстремальний туризм стає все більш популярним і затребуваним серед інших видів сучасного туризму. Все більше кількість людей хочуть спробувати себе в різних важких і нестандартних життєвих ситуаціях, відчувати ризик і азарт, перевірити свої сили в різних випробуваннях. Інтенсивний відпочинок в нашій країні набуває все більшої популярності. Люди починають все активніше освоювати це прекрасний засіб одночасно добре відпочити, набратися позитивних емоцій і вражень і при цьому ще й зміцнити фізично.

Боротьба зі стресом, крім того допомагає розширити кругозір, і приносить користь для здоров'я.

Екстремальний туризм заняття мужніх людей. Через подолання труднощів, вони закріплюють свій характер і силу волі. Беручи участь в експедиціях, походах, потрапляючи в важкодоступні місця землі, доводять невичерпні можливості людини.

Але варто врахувати що люди, котрі відправляються в екстремальні подорожі, повинні володіти хорошим здоров'ям і якимись досвідом і знаннями. У кожному виді екстремального туризму існують певні ризики.

Слід зазначити, що сьогодні немає чіткого тлумачення поняття «екстремальний туризм». Тому було проаналізовано вже наявні визначення цього поняття, які були дослідженні науковцями (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1. 1. 1

Автор	Визначення поняття «екстремальний туризм»
Абрамов В.	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов'язаний з укорочаними граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю загрози школи життю або здоров'ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження
Казаков В.	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об'єктів, що несуть певний ризик для здоров'я людини
Кляп М.	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику
Притков В., Жердьов А.	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об'єднує подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя
Фокін С.	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань

Як свідчать дані таблиці 1. 1. 1, серед проаналізованих визначень поняття «екстремальний туризм» основою є те, що даний вид туризму передбачає туристичну послугу з підвищеним ризиком.

Екстремальний туризм зародився на основі спортивного туризму – виду туризму, в основі якого лежать змагання на маршрутах, що включають подолання категорійних перешкод в природному середовищі (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер і ін.), і на дистанціях, прокладених в природному середовищі і на штучному рельєфі. Але багатьом була не до вподоби системність та категорійність, залучені зі спорту, тому поступово почався відхід в бік некатегорійного, нерегламентованого та самостійного виду туризму – спочатку спортивно-екстремального, а з часом екстремального [17].

Поняття екстремальний туризм в загальному випадку означає подорожі в природному середовищу в складних умовах. Спосіб проведення вільного часу, різновид хобі, в процесі якого відпочиваючий займається активними видами діяльності, що вимагає значних фізичних зусиль організму, роботи м'язів, всього тіла.

Таким чином, аналіз дефініцій дає змогу дійти висновку, що «екстремальний туризм» – це вид пригодницького туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів, пов'язаний із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції і незабутні враження.

Згідно з визначенням тлумачного словника, екстремальний, – дуже значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною і т. ін.; який відзначається таким виявом.

«Екстремальний» – походить від латинського extremes-крайній, граничний, що по відношенню до поняття екстремальний туризм означає прагнення до досягнення максимальних граничних результатів в рамках

психофізичних можливостей людини.

Закон України «Про туризм» визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без зайняття оплачуваною.

Отже можна дійти висновку, що екстремальний туризм – різновид туризму, яких характеризується надзвичайними, граничними подорожами із певним ризиком, які потребують певних знань і навичок.

1. 2. Види та особливості екстремального туризму

Індустрія туризму сильно зростає та розвивається з кожним днем. Багато країн світу змагаються між собою, щоб залучити більше туристів для відвідування своїх країн, в результаті чого з'являється багато нових та екзотичних форм туризму. Ці нові форми виступають у ролі нових пропозицій, які є своєрідною заміною вже типових видів туристичної активності. Вони створюють абсолютно новий ринок туристичної галузі та залучають більше туристів. У світі туризму з'явилася одна унікальна концепція, яка зростає величезними темпами, лишаючи позаду традиційні форми відпочинку для так званої «людини подорожуючої», і назва цій концепції – екстремальний туризм.

Екстремальний туризм, який часто називають шоковим туризмом (хоча обидва поняття не виглядають суто подібними), являє собою подорожі до небезпечних місць, такі як гори, джунглі, каньйони, печері, пустелі, або участь у небезпечних подіях. Екстремальний туризм перегукується з екстремальним видом спорту, тому що, головною привабливістю двох цих занять є «адреналіновий порив», спричинений елементом ризику. Окрім цього, є різниця, яка викликана ступенем залученості та професіоналізму.

Розпочати бізнес, який пов'язаний з екстремальним туризмом є набагато

дешевшим, тому що традиційний туризм вимагає значних інвестицій у готелі, дороги, тощо. Окрім традиційних туристичних напрямків, які орієнтуються на подорожі, сюди можна включити різноманітні екзотичні пропозиції, такі як спроба політати зі швидкістю у два с половиною Махів на території компанії «МіГ», підлідний дайвінг в Білому морі або подорож через Чорнобильську зону.

Екстремальний туризм до теперішнього часу не має чіткого визначення в більшості навчальних посібників, так само як і в законодавчих базах різних країн, проте за визначенням онлайн-словника Educalingo [1], екстремальний туризм можна назвати «видом туризму, що містить у собі дослідження чи подорожі з можливим ризиком для життя та здоров'я, і потенційно потребує спеціальних навичок та спортивної підготовки».

Ці слова можна підкріпити тим фактом, що час від часу екстремальний туризм вважався (і вважається навіть зараз) за відмову від новітніх електронних і механічних пристроїв, які допомагають вижити, наприклад, GPS і інші навігатори, вогнепальна та інша зброя, крім ножа. «Виживець», як називається людина, що займається екстремальним туризмом, бере з собою тільки найдавніші і необхідні речі: ніж, флягу, сірники або кремін.

Виживцю слід знати про властивості рослин, грибів і про небезпеки, які представляють тварини і комахи в місцевості, на якій він і буде займатися екстремальним туризмом. Відсутність навігатора потребує наявності компасу, аптечка береться за потребою.

Сміливо можна сказати, що екстремальний туризм базується на такому понятті як СТРЕС. Стрес може з'явитися в будь-який час, при будь-якій діяльності, тому уникнути його може лише та людина, яка нічим не займається.

Різновиди екстремального туризму дають людям можливості побачити найдивовижніші куточки планети, займатися різною активністю, де людина кидає виклик сама собі, де перед людиною постає питання «Чим може бути приємне життя без викликів, успіхів та помилок»?

Багато спортсменів та фахівців вважають, що такий вид діяльності, як екстремальний туризм, володіє цілющою силою і допомагає тримати механізми стресу «в тонусі». Заняття екстремальним туризмом та спортом потребують гарної фізичної та психологічної підготовки, і виступають найкращим методом лікування деяких душевних хвороб. Окрім того, постійні вправи м'язів підтримують бадьорість і життєвий тонус – все залежить від характеру виконуваної «роботи» і від ставлення до неї.

Тривале дозвілля та «ув'язнення» в чотирьох стінах (навіть якщо харчування і житло будуть кращими у світі) – не дуже привабливий образ життя. У медицині зараз прийнято не призначати тривалий постільний режим навіть після операції.

У млюсно довгих плаваннях на старовинних парусних судах, коли часто не було ніякої роботи протягом тижнів, матросів потрібно було чимось зайняти, наприклад, миттям палуби або фарбуванням шлюпок, щоб нудьга не вилилася в бунт.

В такому ж сенсі можна казати про екіпажі атомних підводних човнів в тривалих походах, про людей, які перебувають в Антарктиці, позбавлені можливості рухатися протягом місяців через негоду, і в ще більшому ступені про астронавтів, які перебуваючи в космосі, не мають можливості повсякденного спілкування чи фізичного контакту, який пов'язаний з відсутності сенсорних подразників.

Під час нафтової кризи триденний робочий тиждень в Англії був основним фактором, який зруйнував багато сімей, тому, що робітники вирішували проводити дозвілля в пивних. Багато людей похилого віку навіть відкрито оголошують себе егоїстами, тому, що після виходу на пенсію їм не під силу перебороти почуття власної непотрібності. При цьому, треба розуміти, що не дивлячись на основну ідею того, що праця кожної людини приносить їй гроші, пенсіонери мають жагу працювати не заради заробітку.

Вони дуже добре розуміють, що кінець близький і грошей не візьмеш з

собою в могилу. За вдалим висловом Бенджаміна Франкліна, «нічого поганого немає у відставці, якщо тільки це ніяк не відбивається на вашій роботі».

Користуючись навичками елементарного аналізу, для нас не є проблемою відрізнити екстремальний туризм від традиційного. Головний критерій – це можливість отримати гострі відчуття, яскраве враження від побаченого, почутого, пережитого. Пасивне лежання на пляжі або огляд визначних пам'яток з вікон автобуса вже не викликають зацікавленості у багатьох туристів.

Дослідники Я. Нарута та В. Ноліков виділяють наступні етапи розробки туристичного маршруту, дані наведено на рисунку 1. 2. 1.

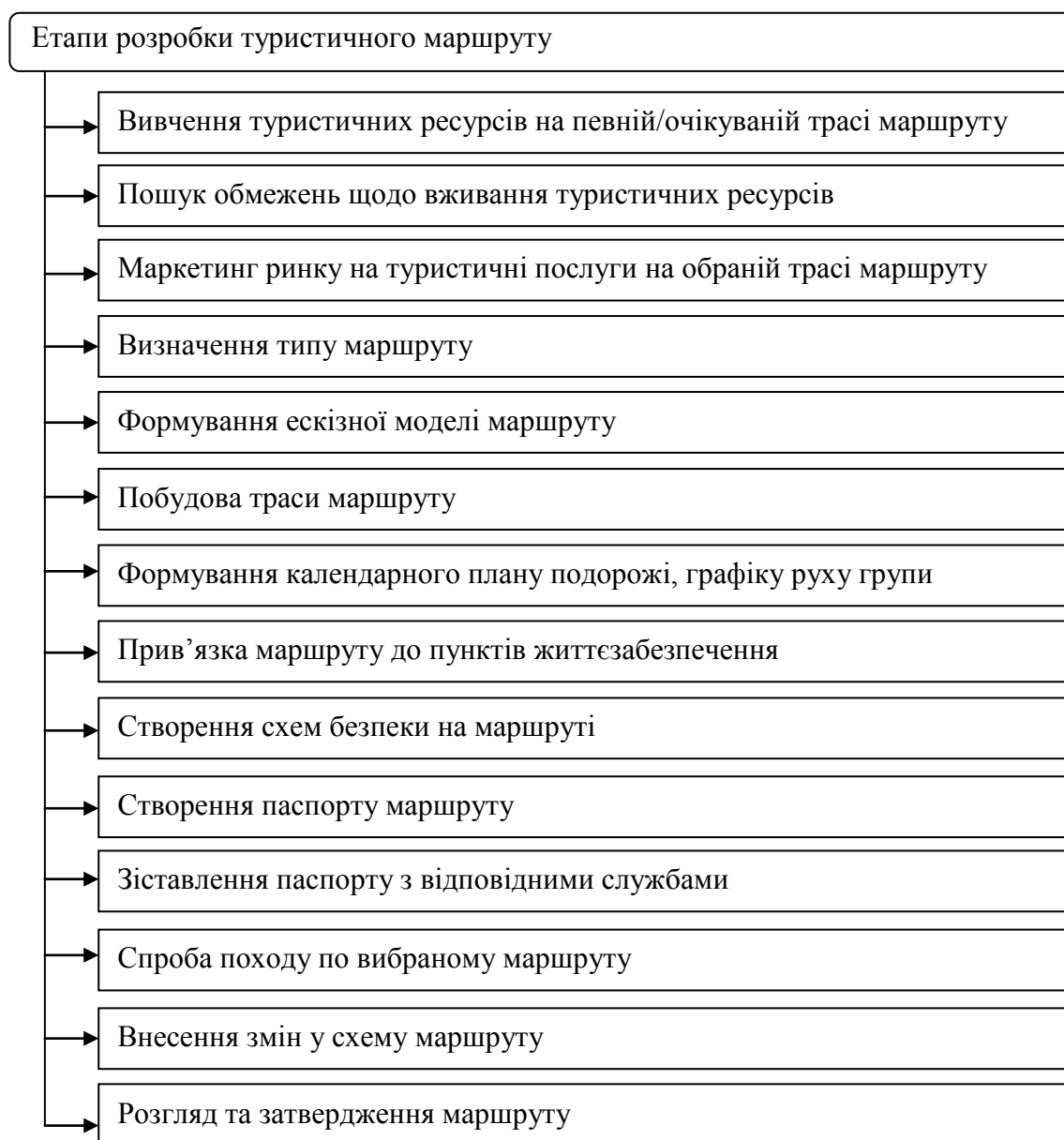

Рис. 1. 2. 1. Етапи розробки туристичного маршруту [узагальнено автором]

Як свідчать дані рисунку 1. 2. 1, розробка маршруту екстремального туризму складається із чотирнадцяти етапів, що відображає серйозність та підвищену безпечність маршрутів екстремального туризму.

Екстрим вимагає часом не тільки чисто фізичної підготовки та навичок, як було зазначено вище, а й психологічної підготовки, глибоких знань законів природних явищ, миттєвої реакції на зміни в середовищі, твердості характеру і духу, холонокровності, уміння і здатності йти на ризик, але тільки лише тоді, коли цей ризик виправданий.

Усі екстремальні маршрути мають різні категорії складності, але все ж таки, більшість з них не вимагають професіоналізму та ретельної підготовки, оскільки зазвичай вони під силу будь-якій дорослій, здоровій людині [2].

Розробка будь-якого маршруту потребує визначення деяких питань, і вибір маршруту є один з найбільш важливих моментів підготовки. Він залежить від того, яку мету ставить перед собою група.

Мета групи напряму залежить від таких факторів як фізичне тренування учасників групи, тривалі піші переходи та відпочинок на природі, відвідування природного чи історичного пам'ятника. Під час реальної розробки маршруту, цілі можуть поєднуватися.

Визначення складності маршруту також впливає на подальшу туристичну діяльність. Деякі частини маршрутів проходять по непоганим дорогам і тому з подоланням природних перешкод ніяк не пов'язані. Ці частини маршруту не вимагають картографічного матеріалу, часто розташовані в місцях масового відпочинку, і на них достатньо мати дорожні покажчики та оглядові схеми. Під час таких походів не є обов'язковим влаштовувати тривалі привали, через те, що час активного пересування обмежено. Інші маршрути прокладені не тільки по дорогах, а на таких місцевостях як:

- береги річок і озер;
- болота;
- вирубки;

- гори та перевали;
- лісові стежки й просіки.

На таких територіях можна зустріти природні перешкоди у вигляді канав, каменів, буреломів, струмків, купин, тому необхідно мати туристську схему або карту. Тривалі привали, нічліг є обов'язковими умовами на таких частинах маршруту. Основні правила під час подолання екстремальних маршрутів, рисунок 1. 2. 2.

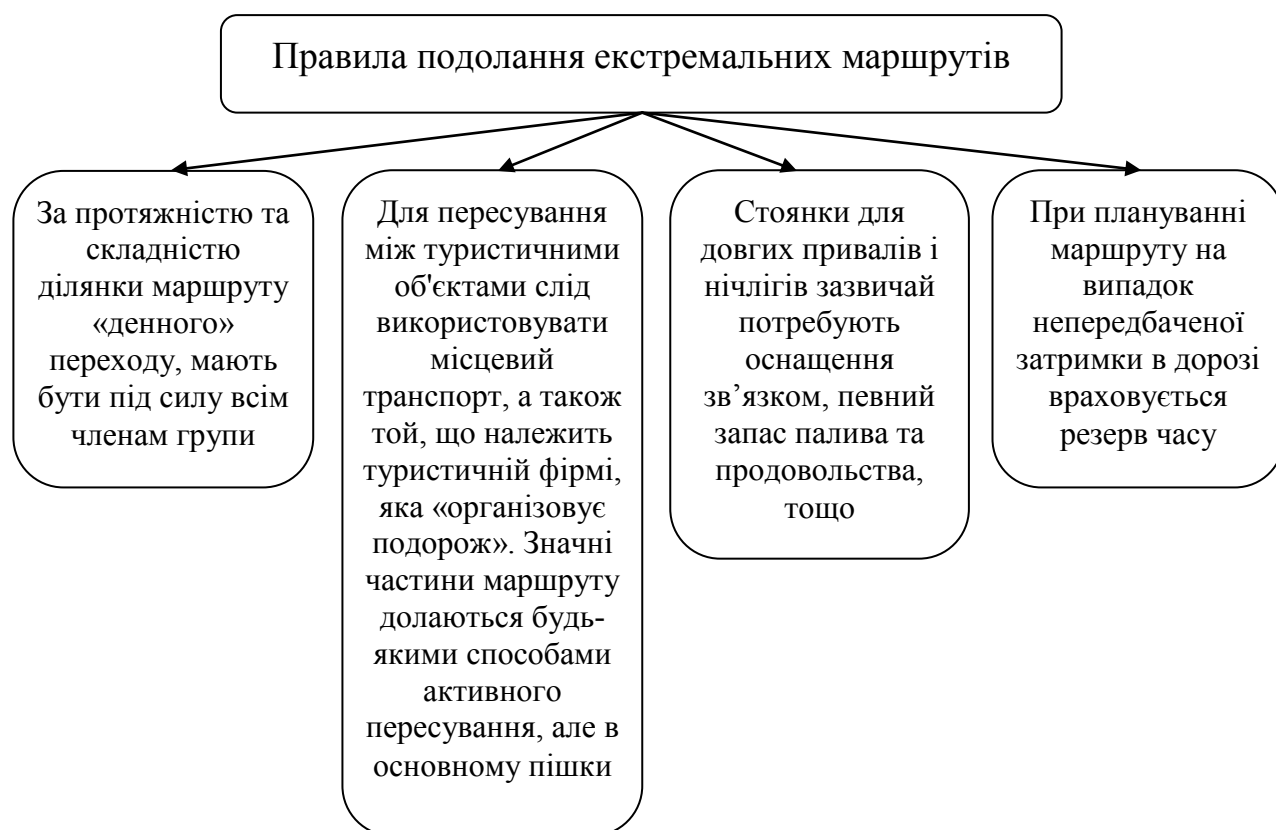

Рис. 1. 2. 2. Правила подолання екстремальних маршрутів

[узагальнено автором]

Як свідчать дані наведені на рисунку 1. 2. 2, дотримання наведених правил дозволить забезпечити безпеку на екстремальному маршруті.

Під час розгляду та створення маршруту необхідно використовувати увесь необхідний матеріал, тобто використовувати довідники, путівники, краєзнавчу літературу, картографічний матеріал. Необхідно використовувати оглядові схеми путівників для того, щоб правильно розробити маршрут. Для більш точної побудови маршрутної нитки можна використовувати атласи

автомобільних доріг, спеціальні туристські схеми, карти області. Так само необхідно узгодити маршрути з режимами допуску в заповідники, розкладом транспортного руху і т.п. Узгодження і затвердження паспорта маршруту є кінцевим етапом опрацювання маршруту.

Проведення екстремальних маршрутів є багатоступеневою і дуже складною процедурою, для якої необхідно мати досить високу кваліфікацію.

Вона є одним з головних елементів технології обслуговування туристів в даному випадку.

При проведенні туристичних екстремальних маршрутів необхідно прагнути до:

- оптимального завантаження матеріальної бази туристичних об'єктів і високої фінансової ефективності маршрутів;
- забезпечення дуже високої якості обслуговування як основного фактора який визначає якість маршрутів;
- забезпечення безпеки туристів, дотримання чинного законодавства з охорони навколишнього середовища та історично-архітектурних пам'яток;
- розумного використання туристично-екскурсійних ресурсів, які насичені змістом туристичного, екскурсійного та культурно-масового розділів програм обслуговування;
- раціональної спеціалізації і кооперування туристичних підприємств і організацій між собою, а також з суміжними організаціями і підприємствами, організаціями, торгових, транспортних та інших відомств і міністерств.

Також, для проведення маршруту необхідно потурбуватись про спеціальне спорядження, «якщо воно є необхідним». Спорядження умовно можна розділити на приватне, групове і спеціальне. Призначення спорядження є прямо залежним від його назви.

Особисте чи приватне спорядження – речі, які необхідні кожному туристу окремо. Групове спорядження – речі, якими користується кожен член групи. Останній тип спорядження є необхідним під час виконання краєзнавчих,

експедиційних завдань (ботанічних, геологічних, археологічних і т.д.). Сюди можна віднести предмети, необхідні для проведення деяких специфічних походів (реп-шнури, накомарники, мотузки, карабіни т.д.).

Зазвичай, таке спорядження використовується під час складних походів.

Загальними вимогами до туристичного спорядження це мінімальна вага та об'єм, безпека експлуатації, комфортність, міцність, легке використання, дотримання гігієни, багатофункціональність, естетичність.

Існує ряд характеристик подорожей, які могли б протистояти масовому туризму. Наприклад, пригодницький туризм може бути пов'язаний з відповідальним та стійким туризмом, який піклується про місцеві громади, культуру, а також збереження дикої природи та навколишнього середовища.

Більш того, пригодницькі подорожі також можна визначити як дешевий спосіб подорожувати та туризм, що базується на громаді, оскільки пригодницькі подорожі створюють змістовну участь як приймача, так і відвідувача, що може дати економічні та екологічні переваги місцевим громадам та довкіллю [4].

Альпінізм, тури джипами, каякінг, дайвінг, парашланеризм, рафтинг і трекінг є найпопулярнішими видами відпочинку. Деякі туристичні компанії пропонують вимогливим туристам екзотичні варіанти подорожей. Це може бути: політ на орбіті Землі, спуск з гір на мотоциклі, полювання на акул у відкритому океані, подорожі підземеллями та печерами, спуски піщаними дюнами на дошці, та інші [5]. Якщо не брати до уваги, що екзотичні забаганки туристів досить дорогі, можна сказати, що екстремальний туризм відноситься до одного з найпривабливіших видів відпочинку – більшість мандрівників хоче відчути усе, що відбувається навколо них кожною клітиною власного тіла, а не лише побачити це. Люди їдуть на відпочинок заради емоцій, заради можливості отримати нові враження. Вони готові витратити величезну купу грошей заради позитивних, неповторних емоцій під час подорожей [6].

Також, було визначено наступні категорії екстремального туризму за

місцем заняття:

1. Водний туризм.
2. Гірський туризм.
3. Повітряний туризм.
4. Наземний туризм.
5. Екзотичний туризм.

До видів водного туризму відносяться:

- Вейкбординг;
- Віндсерфінг;
- Водні лижі;
- Дайвінг;
- Каякинг;
- Рафтинг.
- Серфінг;

Найпопулярнішим видом водного туризму є дайвінг. Дайвінг користується популярністю у мешканців всіх країн світу. В більшості, люди віком 30 років займаються дайвінгом. Сьогодні у світі засвідчено майже двадцять мільйонів дайверів-аматорів [25]. Американська статистика вказує на те, що дайвінг займає 22 сходинку за кількістю нещасних випадків на 10 тис. осіб.

Спортивні занурення є найвідомішою формою дайвінгу. За мету вони мають розважальну, пізнавальну діяльності, які дозволяють побачити підводний світ і вивчати морську флору та фауни.

Технічні занурення – занурення з технікою, що допомагає зсунути кордони аматорських занурень. Технічні занурення містять у собі кілька складових:

- занурення глибше 40м;
- занурення з вимогою декомпресійних зупинок;
- занурення з прискореною декомпресією та використанням різних

газових сумішей під час одного занурення.

Процес вивчення аспектів технічного дайвінгу містить у собі такі елементи як [10]:

- вивчення теоретичного матеріалу у великому обсязі.
- відпрацювання навичок для виходу з аварійних ситуацій до повного автоматизму;
- серйозна підготовка щодо стресової стійкості під водою;

Вейкбординг – вид екстремального спорту, який комбінує в собі елементи водних лиж, сноубордингу, скейтбордингу та серфінгу. Заняття цим спортом відбувається шляхом буксування катером людини, під ногами якої є коротка, широка дошка, приблизно зі швидкістю 30 кілометрів за годину. Хвиля, яка є пост-ефектом від пересування катеру, використовується рейдером як трамплін для виконання різноманітних трюків [11][12][13].

Водні лижі є одним з найвідоміших видів активного відпочинку. Вони з'явилися як результат експерименту жителя штату Міннесота, Ральфа Самуельсона. У 1922 році, він вирішив використати зимові лижі на воді.

Взявши дві соснові дошки, він додав кріплення для ніг, і після цього випробував їх на озерах Лейк-Сіті. Водні лижі мали постійний прогрес, і вони мають таку видовищність та популярність, що було рекомендовано ввести їх до програми Олімпіади 2004 року в Афінах, Греція. МОК, на жаль, не надав остаточної відповіді щодо цього питання. Сьогодні цей спорт практикується на Чорноморському узбережжі.

Віндсерфінг є формою парусного спорту. Це гонки на особливій дошці овальної форми, з вуглепластику з жорсткою поверхнею для стійкості.

Дошка оснащена плавниками на нижній площині та невеликим вітрилом.

Плавники стабілізують пересування, вітрило ж закріплюється на дошці, та за допомогою вітру надає можливість рухатися по воді. Зародився в США у 1968 році. Оригіналом цього спорту є серфінг, в якому також мається дошка, але не використовується вітрило. Коли мається гарний вітер, можна досягти

швидкості понад 10- 12 метрів за секунду. Сьогодні ж рекордна позначка це більше, ніж 70 кілометрів на годину [9].

Каякинг є популярним спортом за кордоном. Він має три різні форми, якими займаються – слалом, родео та сплав. Слалом потребує маневрування на каяку, тому спортсмен повинен мати відчуття води та човна. Родео є сумішшю професійної техніки та ігрових елементів. Фрістайл в данному випадку потребує виконання різноманітних трюків на човні, використовуючи особливості рельєфу річки. Каяк можна використовувати як транспорт під час водного походу по річці з різними складностями або проводити ігрові сплави на невеликому відрізку гірської ріки. Для того, щоб була впевненість під час сплавів, потрібно розуміти базову техніку слалому і родео [9].

Рафтинг – спуск в гірських річках з використанням каное або плотів.

Це один з найпопулярніших турів, який відвідується багатьма туристами.

Багато фанатів екстремального туризму проявляють неабиякий інтерес до цього виду туризму, тому не дивно, що більшість гірських річок, які придатні для нього, були освоєні професіоналами, і тепер тури такого типу можна знайти майже будь-де. Рафтинг буває декількох типів. Це може бути як багатоденна подорож, так і невелика поїздка на день. Під час багатоденних подорожей, туристи мають можливість подивитися куточки гір, де природа не була займана людиною, вивчити дикі околиці, тощо [9][12][13].

Гірські види екстремального туризму Альпінізм можна вважати майже окремою галуззю екстремальних відпочинків, з бурхливим розвитком та популяризацією навіть сьогодні [22].

Звичним є вибір літа як пори, коли можна дійти до потрібної вершини без великих втрат, але фанати адреналіну люблять подорожувати взимку, де є ризик потрапити під лавину [9].

Гірські лижі – предок різних форм активного відпочинку. Пройшло вже багату часу, як існує цей вид екстремального туризму, але людей, які люблять підійматися на гори та спускатися на лижах стає все більше і

більше. Сьогодні сервіс гірськолижних курортів пропонує більше різноманіття з більшим рівнем якості, ніж це було в минулому столітті. Зараз майже усі курорти пропонують свої послуги як професіоналам, так і новачкам [14].

Сноубординг – більш жорсткий вид гірських лиж, де людина замість лиж використовує дошку. Процес діяльності залишається таким же самим, людині потрібно спуститися зі схилів, проте сноубординг є більш небезпечним та агресивним, якщо порівнювати з лижами. Його поява була наче подарунок для серферів, які одразу стали шанувати цей спорт. Він розвивався в період 1960-1990 рр., і зараз є одним з улюблених видів екстремального туризму багатьох людей. Популярним серед шанувальників також став хаф-пайп, тобто специфічна рампа, яка побудована зі снігу.

Діяльність, пов'язана з лижами та дошкою, поділяється на декілька типів:

- людина спускається по крутим непідготовленим схилам, де перешкодою є складний рельєф;
- той самий спуск по крутим схилам, але тут використовується гвинтокрил, щоб доставити людину на гору;
- гірський туризм, під час якого використовується лижи та спеціальне спорядження для підйому в гору;
- лижний альпінізм – людина підіймається на гору, після чого спускається на сноуборді чи лижах. Цей тип щось на кшталт фрістайлу серед гірськолижного спорту [9][12][15].

Повітряні види екстремального туризму Класикою парашутизму є дві вправи – стрибки на точність приземлення та комплекс фігур у вільному падінні. Суть першої вправи – треба уразити мішень, чий розмір не є більшим за 3 см. Суть другої вправи – потрібно робити фігури у повітрі, діяльність ведеться на час, і тому це є консервативний спорт з елементами змагання. Самі фігури є такими ж самими вже багато років. Ця вправа потребує великий професіоналізм та майстерність у виконанні.

1. 3. Історичні особливості формування ринку екстремального туризму

З того часу, як з'явилася людська раса, потяг до диких пригод і небезпеки завжди захоплював пристрасть найрозумніших істот на планеті.

Чого тільки було варте полювання первісних людей на мамонтів або інших тварин, де фактор азарту перетинався з фактором необхідністю.

Історично, згідно з даними Всесвітньої організації туризму (UNWTO), пригоди та подорожі були частиною людської історії протягом сотень років.

Такі відомі особистості в історії, як Марко Поло, Христофор Колумб та Джеймс Кук, вважаються першими представниками пригодницького туризму, що передували розвитку екстремального, фото. 1. 3. 1.

Фото 1. 3. 1. Х. Колумб, М. Поло, Д. Кук [43]

Як свідчать дані наведені на фото 1. 3. 1, першими представниками пригодницького туризму є Марко Поло, Христофор Колумб та Джеймс Кук.

Національне Географічне Товариство (National Geographic Society), яке сьогодні знаходиться у Вашингтоні, округ Колумбія, США, є однією з найбільших неприбуткових наукових та освітніх організацій у світі.

Товариство було засноване 27 січня 1888 року, і його інтереси включають географію, археологію та природознавство, сприяння збереженню навколишнього середовища та історії, а також вивчення світової культури та історії. Засновники організації це тридцять три дослідника, яких було запрошено обговорити «появу організації, яка б сприяла примноженню та поширенню географічних знань». Серед цих дослідників були Адольф Грилі, Гардінер Хаббард, Джордж Кеннан, Вільям Долл та ін. [4].

Вагомий внесок в історію екстремального туризму вніс американський тесляр Б. Гетч, який вмовив своїх родичів на одну авантюру. Група чоловіків на чолі з Гетчем побудувала дерев'яний човен для сплаву найдовшою з приток річки Колорадо – Грін-Рівер, для дослідження тоді ще нікому невідомих каньйонів штату Юта. Ця подорож стала передумовою для заснування у 1953 році першої у світі комерційної туристичної фірми із дозволом на організацію рафтингових турів [7].

Не менш цікавою є історія розвитку такого відгалуження екстремального туризму, як альпінізм. Її можна умовно поділити на декілька етапів:

1. Підкорення вершин гірських систем найпростішим шляхом (XVIII ст.);
2. Сходження на пройдені раніше вершини Альп та інші гірські системи. Прокладання нових альпіністських маршрутів (XIX ст. – перша половина XX ст.);
3. Підкорення найвищих вершин світу, включно з першими «восьмитисячниками» (50-ті – 80-ті роки XX ст.);
4. Проходження найнебезпечніших гірських маршрутів земної кулі і сходження на усі 14 «восьмитисячників» (від 80-их років XX ст. і до сьогодні).

Величезним поштовхом до зародження екстремального туризму сьогодення стали Олімпійські ігри, причому як літні, так і зимові. Протягом більш ніж вікову історію Олімпійських ігор, в програму включалися і виключалися види різні види спорту і дисципліни, що на сьогоднішній день є видами екстремального туризму. На Іграх II Олімпіади в Парижі в 1900 р., плавці змагаються не на тільки в традиційних дисциплінах, а й такому змаганні як плавання під водою на 60 метрів (в боротьбі за олімпійські нагороди взяли участь 10 спортсменів, які представляли 4 країни). Це була своєрідна точка відліку в історії екстремальних видів спорту, включених в олімпійську програму.

На Іграх IV Олімпіади в Лондоні в 1908 р. в напрямку розвитку екстремального туризму був зроблений ще один крок - були проведені змагання з водномоторного спорту, що зібрали 14 учасників з Франції і Великобританії. На дистанції 40 морських миль змагалися швидкісні судна, розділені на три класи.

Надалі відбувалися неодноразові зміни олімпійської програми, і кількість літніх і зимових змагань, які можна було віднести до екстремальних, збільшувалася. Проте в офіційному переліку видів спорту та спортивних дисциплін, затверджені Міжнародним Олімпійським Комітетом, список екстремальних видів спорту у відповідній категорії не виділяється великою кількістю дисциплін. Рекомендовані Міжнародним Олімпійським комітетом для включення в олімпійську програму: авіаційні види спорту, скелелазіння, роликовий спорт, серфінг, мотоспорт, водні лижі, дайвінг. Для включення або виключення виду спорту з Олімпійської програми визначені критерії, зміст яких відображено в Олімпійській хартії.

Так, вид спорту може бути рекомендований до включення в програму Олімпіади, якщо він поширений на п'яти континентах в 75 країнах (для чоловічих видів) або на трьох континентах в 45 країнах (для жіночих видів).

У програму Олімпійських зимових ігор вид спорту може бути

рекомендований при поширеності на трьох континентах в 25 країнах, як для чоловіків, так і для жінок.

У програмі Олімпійських зимових ігор екстремальні види представлені, в основному, в гірськолижному спорті. Вперше гірськолижний спорт з'явився на Олімпійських зимових іграх в 1936 році в Гарміш-Партенкірхені, нині популярному європейському гірськолижному курорті, де чоловіки і жінки змагалися в гірськолижній комбінації – дисципліні гірськолижного спорту, в якій переможець визначається за сумарним часом проходження кількох трас.

Першими переможцями гірськолижних олімпійських змагань стали представники Німеччини Франц Пфнур і Крістл Кранц, в чоловічій і жіночій лижній комбінації.

Гірськолижні спортивні дисципліни були і на перших післявоєнних зимових Іграх, які пройшли у швейцарському Санкт-Моріц, в 1948 р. До змагань в комбінації були додані швидкісний спуск і слалом. На цих зимових Іграх найяскравіші виступи показали: спортсмен А. Орейє з Франції, який виграв золото у швидкісному спуску і комбінації, а також бронзу в слаломі, і американка Г. Фрейзер, що стала кращою в змаганнях зі слалому і другий в гірськолижній комбінації.

Після проведення V Олімпійських зимових ігор в Санкт-Моріц гірськолижна комбінація була виключена з програми зимових олімпійських змагань. Таке рішення було обґрунтоване міркуваннями безпеки, які відіграють важливу роль при формуванні олімпійської програми.

У 1952 р. на VI Олімпійських зимових іграх в Осло вперше були проведені змагання в гігантському слаломі. XV Олімпійські зимові гри в Калгарі 1988 р. ознаменували повернення гірськолижної комбінації, також в гірськолижну програму було включено супергігантський слалом.

Ще одним з популярних видів екстремальної спортивної діяльності, що зайняли своє місце в програмі зимових Ігор, є сноубординг. Вперше на зимових Іграх сноубординг з'явився в 1998 р. в Нагано, де чоловіки і жінки розіграли

першість в гігантському слаломі та хаф-пайп, фото 1. 3. 2.

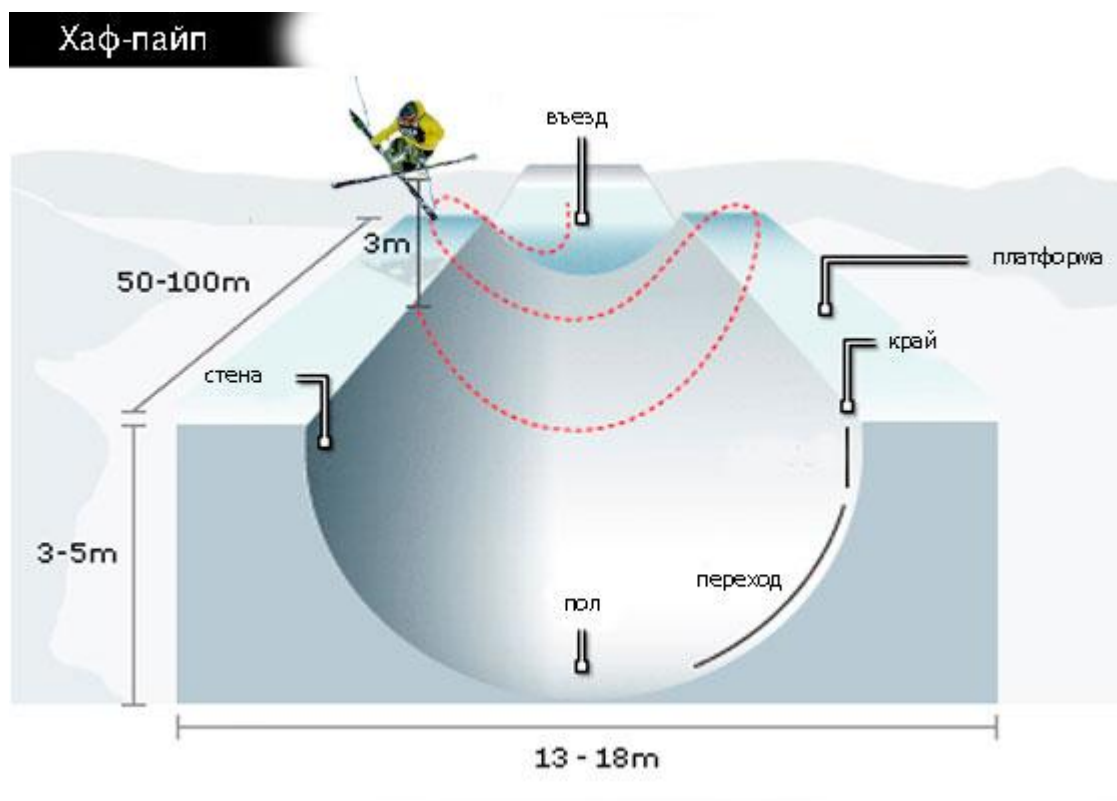

Фото 1. 3. 2. Хаф-Пайп та його складові

Як свідчать дані наведені на рисунку 1. 3. 2, хаф-пайп являє собою спеціальну ввігнуту конструкцію, всередині якої проходять змагання сноубордистів. Учасники змагань виконують руку у повітрі над краями пайпа.

Створення хаф-пайпа відбулося завдяки скейтбордингу, а пізніше його було адаптовано під сноубординг. Більше 10 років хаф-пайп являється олімпійською дисципліною, що має свої особливості.

В Європі екстремальний туризм став популярною та відомою формою відпочинку в кінці 80-х років XX століття; Україна познайомилися з таким видом туризму не так давно, і для нашої держави це дещо новий рід діяльності, що має бурхливий розвиток, популяризується не лише серед професіоналів, а й серед простих туристів, з початку XXI століття.

Екстремальний туризм захоплює все більше і більше людей, не дивлячись на різницю у статі чи віку.

Світовий ринок туристичних послуг показує, що екстремальний туризм користується чи не найбільшим попитом серед можливих видів відпочинку.

Окрім того, в більшості випадків розвиток середовища для заняття різними видами екстремального туризму не потребує значних фінансових витрат, з чого можна зробити висновок, що декілька разів на рік можливе збільшення кількості пропозицій, пов'язаних з активними подорожами.

Можна стверджувати, що постійне збільшення членства в приватних пригодницьких асоціаціях пояснюється визнанням підприємцем туристичного бізнесу, а саме екстремального сектору. Підприємець бачить можливості цієї сфери туризму, і користується шансом покращити та розширити асортимент послуг задля задоволення попиту клієнтів [4].

Розглянемо екстремальні види туризму по групах. Нині й досі не існує загальноприйнятої класифікації екстремального і пригодницького туризму.

Тому класифікацію, що характеризується основними визначеннями туризму, приймають за узагальнену.

Екстремальний спортивний туризм та екстремальна діяльність. Екстремальний вид спорту за це вид спорту або діяльність, яка може бути фізично шкідливою та небезпечною. Екстремальний вид спорту не є новим для людської історії, навіть з давніх часів цивілізації. Наприклад, боротьба з гладіаторами відома ще з римської епохи, 3 століття. Іншим прикладом є лицарство, де лицарю потрібно вдарити противника з коня дерев'яним списом, навіть якщо гравці сильно броньовані, важкі поранення та смерть були звичайним явищем.

В останні роки екстремальний спорт стрімко зростає. Це масове зростання пояснюється публікацією екстремальних видів спорту, таких як X Games, та соціальних медіа, наприклад, YouTube, який ділиться багатьма неймовірними екстремальними видами спорту, які стали вірусними в Інтернеті. Спорт, який визнається екстремальним, іноді є звичайним видом спорту, який посилюється з додаванням більшої небезпеки. Наприклад, гірський велосипед,

це звичайні види спорту на велосипедах, але з пересіченою місцевістю та несподіваною обстановкою, що додало небезпеки велосипеді.

Екстремальні види спорту та екстремальні види діяльності можна класифікувати на 3 під категорії, про які мова піде далі. Це екстремальний вид спорту, включаючи моторизований транспортний засіб та немоторизований транспортний засіб, екстремальний спорт без моторизованих транспортних засобів та неспортивний екстремальний вид діяльності.

Екстремальний спорт з використанням транспортних засобів Транспортний засіб – це машина, яка використовується для перевезення людей або товарів з одного місця в інше». Прикладом давніх екстремальних видів спорту з використанням транспортних засобів є змагання з колісниць, популярні в давньогрецькій, римській та візантійській мовах. Спортивні екстремальні транспортні засоби поділяються на два транспортні засоби – моторний та немоторний транспортні засоби, фото 1. 3. 3.

Фото 1. 3. 3. Мотоспорт

Як свідчать дані наведені на фото 1. 3. 3, мотоспорт – це спорт, в якому беруть участь автомобілі, такі як автомобілі та катери. Мотоспорт часто бере участь у гоночних змаганнях, таких як F1 та Moto GP. Ще один приклад у

водних видах спорту – водний спорт та вейкбординг. Крім того, у повітряних видах спорту є повітряні перегони та пілотаж.

Немоторні спортивні транспортні засоби, що використовують транспортний засіб як середовище для екстремальних видів спорту, але з різницею відсутності використання двигуна в транспортному засобі. Існує багато форм немоторного спорту, як від сухопутних, водних, так і повітряних видів спорту. На суші кілька прикладів, включаючи скейтбординг та гірський велосипед. У формі водних видів спорту є серфінг та віндсерфінг. Нарешті, прикладом повітряного спорту з немоторизованим спортом транспортних засобів є парашутний спорт та крилатий костюм.

Екстремальні види спорту без використання транспортного засобу Як випливає з назви, екстремальні види спорту, що не є транспортними засобами, - це екстремальний вид спорту, який не потребує жодного транспортного засобу, але може зажадати певного обладнання. Прикладом для цього виду екстремальних видів спорту є паркур, скелелазіння, та марафон.

Екстремальна діяльність – це діяльність, яка не включається як спорт, однак можна вважати екстремальними видами діяльності. У всьому світі є кілька надзвичайних туристичних атракціонів, наприклад, «Клітка смерті» в Австралії, яка плаває крокодилом з солоною водою, розділеним лише 4 см прозорим акрилом. Інший приклад - прогулянка по краю вежі CN в Канаді, яка дозволяє туристам гуляти по краю вежі.

Групова акробатика потребує будувати найбільшої кількості різних фігур декількома парашутистами, зазвичай у групі їх чотири або вісім, іноді дозволяють мати в групі шістнадцять людей. Рекордний стрибок, який було занесено до книги рекордів Гіннеса, був виконаний командою, до якої входило двісті дев'яносто шість парашутистів (Росія, м. Анапа, 1996 рік).

Звичним є те, що фігури оголошуються заздалегідь, а їх назви дають можливість уявити, як вони будуть виглядати – зірка, круг, тощо. За час вільного падіння, чотири парашутисти можуть побудувати до тридцяти фігур.

Купольна акробатика є дещо унікальною, бо попередні види спорту виконуються до розкриття парашуту, окрім стрибків на точність приземлення. Купольна акробатика ж потребує будувати різні формації з куполів вже розкритих парашутів. Коли виконуються фігури, то парашути входять в контакт із парашутами інших, і часто можуть бути завали куполів.

Через це, парашутистам потрібне особливе устаткування. Після побудови фігур, парашутистам потрібно відокремитися один від одного, щоб зробити посадку. Це найбільш складна і небезпечна частина вправи. Якщо купола зачепилися один за одного, є ризик того, що дія замків відчеплення купола не допоможе. Розкривати запасний парашут в такій ситуації є небезпечно. Це робить купольну акробатику одним із найризикованіших видів парашутизму.

Фристайл є порівняно молодим видом парашутизму, який виник десь 10 років тому. Полягає в показі спортсменом різних фігур у вільному падінні.

Тут оцінюється краса і складність елементів, виконаних парашутистом, а також майстерність повітряного оператора, який виробляє зйомки спортсмена в повітрі [9][17].

Скайсерфінг це стрибки з лижею на виконання різних фігур у вільному падінні. Аеродинаміка лижника сильно відрізняється від простого вільного падіння, тому стрибки з лижею вважаються практично іншим видом спорту.

Так як всі елементи виконуються в стані вільного падіння, для оцінки стрибка необхідний повітряний оператор, щоб на основі відеозапису члени журі змогли виставити оцінки. Таким чином, команда складається з двох членів - спортсмена лижника і спортивного оператора. У залік йдуть тільки перші 50 секунд відеозапису стрибка. Оцінюється майстерність і артистизм виконання фігур, а також якість роботи оператора [9][18].

Бейз джампінг – джамперу для заняття улюбленою справою не потрібен літак чи інша літаюча техніка. Він обходиться звичайним ліфтом, а найчастіше і власними руками і ногами плюс альпіністське спорядження.

Спортсмен-бейзер забирається на дах будь-якого будинку (хмарочоса)

яку-небудь телевежу, гору або скелю і стрибає вниз [9][13][23].

Польоти на повітряних кулях. Дальність польоту на повітряній кулі залежить від сили вітру, при середній силі вітру – це 20-30 км. [9][16].

Дельтапланеризм входить в число всесвітньо відомих видів спорту, що швидко розвиваються. Сьогодні налічується близько 90 тис.

Дельтапланеристів по всьому світу, плюс щороку в небо піднімається близько тисячі новоспечених дельтапланеристів. Сучасні апарати неймовірно стійкі, міцні, і польоти на них можуть бути обмежені лише погодними умовами і досвідченістю самого пілота. [9][13]

Наземні види екстремального туризму Маунтінг-байкінг не перестає бути популярним попри свої цінові показники. Це дорогий тип екстремального туризму, проте кожні вихідні десь в світі можуть відбуватися багато змагань міжнародного рівня з гірського велосипеда, починаючи від світових кубків і закінчуючи національними чемпіонатами асоціацій з маунтінг-байкінгу. Окрім такого різноманіття, також існують старты, де можуть виступати байкери-аматори з усіх куточків світу.

Спелеологія дослівно перекладається як «наука про печери» [27], і є розділом геології, включаючи до себе карто-введення і гідрогеологію. Печери досі є невідомими для людей, і це остання можливість пройти там, де не тільки не було людської ноги, але там, де ніколи не був погляд очей або слідів фотокамер. Спелеологи вивчають містичність підземного світу, і щоб займатися такою діяльністю, потрібно мати дуже сильну підготовку в фізичних, технічних та психологічних аспектах [9].

Спелестологія змішує у собі туризм та науку, і її метою є вивчення порожнин штучного походження. Це наука про штучні споруди, які виникають під землею, і вона тісно пов'язана із спелеологією, але спелестологи цікавляться усім, що є недоступним для інших, наприклад, підземні храми, катакомби, шахти, тощо [9].

Х-гонки – шоу, коли екстремальні туристи настільки добре і універсально

підготовлені, що можуть лізти на скелі, скакати на коні, сплавлятися на каяку або плоту по порогах, мчати по горах на велосипеді і спускатися по мотузках під водоспадом. Ці люди об'єднуються в команди і беруть участь в змаганнях, мета яких – якнайшвидше пройти дистанцію в 3-4 сотні кілометрів, використовуючи свої навички. Це мультиспорт або екстремальні (частіше навіть пригодницькі) гонки. На Заході щорічно проводиться більше 200 екстремальних гонок. Наприклад, найбільші гонки у Великобританії, організовані Асоціацією екстремальних гонок Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії [9].

Екзотичні види екстремального туризму Космічний туризм – найновітніший вид туризму, який досі знаходиться на стадії розробки, тому, що його метою є подорож на орбіту Землі [25]. Як зазначено в Оксфордському словнику, космічний туризм це подорож до космосу з рекреаційною ціллю. До цього часу, туристів, які отримали досвід космічних турів, можна перерахувати по пальцях. Це американський мільйонер Д. Тіто і громадянин ПАР М. Шаттлворт. Першому тижневе перебування на Міжнародній космічній станції обійшлося в 12 мільйонів доларів, другому ж в чотирнадцять мільйонів доларів. Пізніше до старту на МКС готувався соліст групи N'Sy), якепс Ленс Басс, але через не достатку у фінансуванні його старт не відбувся.

Найбільш відоме приватне космічне туристичне агентство це The Virgin Galactic. Ціна польоту від компанії – 250 тисяч доларів, що є набагато 33 дешевшим, якщо порівнювати з ціною в 20 мільйонів доларів від Агентства РФ за перший політ у 2001 році, і 40 мільйонів доларів за останній у 2009. За словами The Virgin Galactic, лише 547 людей були у космосі. Одна з місій The Virgin Galactic це надати можливість звичайним людям набути космічного досвіду. The Virgin Galactic каже, що не буде багато обмеження по здоров'ю. Будуть три дня підготовки до польоту, яке буде гарантувати пасажиром цілісність фізичного та ментального здоров'я.

Європейський авіакосмічний концерн EADS (European Aeronautic Defence

and Space Company), яке), що є материнською компанією своєї більш відомої «дочки» Airbus, оголосив про нову ініціативу, яка допоможе концерну заробити, і до 2012 року EADS мав намір зайнятися космічним туризмом. Апарат, за допомогою якого EADS планував здійснювати суборбітальні польоти, допомагав би здійснювати приватні космічні польоти з тривалістю близько 90 хвилин. За цей час апарат повинен досягти висоти в 100 кілометрів і космічні туристи приблизно на 3 хвилини повинні опинитися в зоні невагомості. Вартість польоту приблизно складатиме 150-200 тисяч євро.

Варто зазначити, що на сьогодні концепції приватних космічних польотів, які правильніше було б назвати суборбітальними, до сих пір розвивалися в основному в США і в основному на приватні кошти.

Займаються створенням приватного суборбітального апарату і засновник платіжної системи PayPal, і власник компанії Virgin Р. Бренсон і ряд інших бізнесменів. Поки ж всі бажаючі опинитися в космосі, причому не на три хвилини, а на два тижні можуть це зробити за допомогою домовленості з Роскосмосом і його представником з космічного туризму, компанією Space Adventure. Правда, для цього претендентові на політ необхідно пройти обстеження, встати в чергу на політ (2-3 роки) і заплатити близько 25 мільйонів доларів за «квиток» у космос. За планом EADS, за 8 років роботи програм (до 2020 року) в космосі повинні побувати близько 15 000 туристів.

Компанія Space Adventures, яка спеціалізується на суборбітальних польотах. Кілька тисяч людей вже підтвердили свою повну готовність заплатити до 200 тисяч доларів за таку подорож. А сама компанія збирається будувати туристичний космопорт в ОАЕ, в еміраті Расаль-Хайма (Ras Al-Khaimah), що в годині їзди від Дубаї. Уряд ОАЕ вже зробило перший внесок в проект.

Кайтсерфінг полягає в тому, що людина, що стоїть на дошці, розганяється за допомогою повітряного змія, мотузка від якого знаходиться у нього в руках. Займатися кайтсерфінгом можна як в горах, так і на рівнинній місцевості, обов'язковою умовою є вітер. Можна навіть кататися по будь-яких полях, як

завгодно плоским або горбистим. Але особливим шиком вважається прокотитися на дошці по водоймах, покритих крижаною кіркою і запорошеним снігом. До того ж русла річок або озер, як правило, є найбільш вітряними місцями. Дивовижна поза сезонна універсальність дозволяє використовувати повітряних зміїв і взимку, і влітку. А деякі професіонали здійснюють стрибки до 100 м в довжину і 30 - у висоту. Кайт дозволяє розвивати швидкість, яка перевищує швидкість вітру більш ніж в два рази. А найвища швидкість був зафіксована 22 вересня 1990 р. у м. Оушен-Сіті, США – П. Джаконія, керуючи фігурно-пілотажним кайтом, розвивав швидкість понад 193 кілометрів за годину [9][20].

Джайлоо туризм – один з видів екзотичного екстремального відпочинку – життя в первісному племені з усіма принадами кочового побуту.

Цей захоплюючий вид туризму успішно розвивається на високогірних пасовищах Киргизстану. Прекрасна можливість відпочити від великого міста.

Можна вважати, що джайлоо туризм є підтипом етнічного туризму, під час якого людина знайомиться та контактує з етнічними народами на екзотичних територіях. Прикладами таких турів також є Аборигенський тур в Австралії або тур до племені Даяків, яке живе в дощових лісах Калімантану. Не дивлячись на те, що Етно туризм може надавати позитивні ефекти з економічної та освітньої точок зору, він може загрожувати корінним племенам, їх гідності та моралі. Контакт з племенами можна призвести до того, що вони можуть захворіти хворобами, від яких у них немає імунітету.

Окрім цього, корінні племена часто займають роль об'єкта, який цікавить та забавляє, в очах туристів, що можна порівняти з подорожжю до зоопарку. На останок, дуже часті вилазки до навколишнього світу, можуть загрожувати корінній культурі, яку не чіпають і залишають у її початковій вже декілька сотень років. Дві сторони етнічного туризму – він може допомогти як туристам, так і корінним племенам, якщо діло стосується тих турів, які були створені місцевим населенням, і дохід з яких ділиться безпосередньо між місцевими.

Поїздка в Чорнобиль. Охочих поїхати в Чорнобиль зі зрозумілих причин не багато. Адже і після двох десятків років екологічна обстановка в цьому районі далека від нормальної. Звичайно, відправляють туди аматорів гострих відчуттів у спеціальних костюмах у супроводі фахівців з дозиметрами [19]. Проте, слід зазначити, що поїздки в Чорнобильську зону користуються винятковим попитом. Декілька українських туристичних компаній, як то «Чорнобиль ТУР. UA», «ТурБаза» «Унікальна Україна» та інші, офіційно організовують тури. Варто зауважити, що ЧАЕС цікавить не тільки українських туристів, а й гостей нашої країни. Інформація про цю катастрофу поширена по всьому світу, і тому є дуже багато оригіналів, що серйозно цікавляться станом Чорнобильської області, а особливо тамтешнього середовища, після страшної аварії [68]. Наприклад, в цьому році, зону відчуження з початку 2019 року відвідали сто сім тисяч чоловік. За повідомленням ДП ЦОТІЗ, рекорд був встановлений в жовтні.

У держпідприємстві зазначають, що зростання відвідуваності зони відчуження почалося навесні. Фактори, які вплинули на збільшення потоку туристів – спрощення процедури оформлення пропуску, а саме введення електронного пропуску, створення додаткової інфраструктури і підвищений інтерес до ЧАЕС після виходу міні-серіалу НВО), «Чорнобиль».

Більшість туристів приїжджають з-за кордону – майже 80%. Найбільша кількість їде з Великобританії – 15738, Польщі – 9378, Німеччині – 7826, США – 5580 і Чехії – 4063 туриста.

Похід в джунглі. У туристів з'являється можливість буквально вписатися в природу і при цьому виявитися відрізнаними від цивілізованого світу. Туризм у джунглях це подорож або експедиція, яка розгорнута навколо регіону, культури або діяльності в умовах джунглів. На початку 19го століття, тури по джунглях активно з'являлися завдяки експедиціям на територіях Південної Америки та Південно-Східної Азії, але за мету вони мали полювання на трофейних тварин. З 1950-1960 рр. тури по джунглях зазнали змін, причиною цьому були поява

документальних фільмів на тему природи, поява руху за навколишнє середовище. Заміною полювання стала фотографія та любовання природою.

Сьогодні, відомими та вже звичними турами є тури по джунглях Мексики, Центральної/Південної Америки. Найбільш відомою дестинацією є археологічна територія Майя, Мачу Пікчу, Амазонський дощовий ліс.

Подорож до цих точок викликає дух пригоди; наприклад, щоб потрапити до Мачу Пікчу, можна використати Дорогу Інків, маршрут, який може зайняти до семи днів у поході.

Більш того, туризм у джунглях став своєрідною відповіддю на руйнації джунглів по всьому світу, і виступає новим джерелом економічного прибутку. Місцеві флора та фауна викликають у туристів бажання побачити та відчувати їх, і тури сприяли тому, що стали з'являтися національні парки. На додачу, тури с гідами по унікальним територіям допомагає не лише зберегти місцеву екологію, а ще допомагає зберегти культурне надбання через призму джунглів дощових лісів.

Окрім цього, можна сказати, що схожим на настільки природний туризм, є подорожі та перебування на Північному і Південному полюсах.

Відносно недавно почали здійснюватися круїзи в Арктику і Антарктику. І все більше охочих хочуть побувати в екстремальних кліматичних умовах і подивитися на екзотичних тварин, наприклад пінгвінів, а так само помилуватися на північне сяйво [13].

Сафарі. На батьківщині сафарі мандрівники найчастіше борознять простори національних парків на обладнаних джипах. Поїздки тривають від трьох днів до двох тижнів і довше. В день буває кілька вилазок, оскільки у всіх тварин свій розпорядок. У деяких парках є місця для спостереження за тваринами вночі. Зазвичай же з настанням темряви всі розміщуються в кемпінгах. Сафарі затребуваний заможної публікою є гібридом сафарі і спа.

В одній поїздки гірські прогулянки, спілкування з племенами, та спостереження за тваринами, поєднуються з оздоровчими процедурами.

Військовий туризм. Військові тури – досить новий вид екстремального відпочинку. Цільова аудиторія такого туризму зазвичай складається з офісних працівників, так званих «білих комірців», а також жителів великих міст, що протягом свого життя відчували проблеми хіба що у наявності буханки хліба в найближчому гастрономі. Організатори такої «військової романтики» зазвичай укладають договори з військовими частинами, тож люди, що обрали такий вид релаксації, зможуть сповна насолодитись новими пригодами – постріляти зі спеціальної зброї, прокататися на військовій техніці, відчути на собі аспекти «курсу молодого бійця», якщо з цим не стикалися у молодості. Популярним різновидом таких турів є так звані «школи виживання». Окремо виділяють також екскурсії на військові об'єкти та аеродроми, стрибки з парашутом.

Найпростіша і найдешевша розвага, доступна починаючому «військовому туристу» це бойові стрільби. Людину, яка замовила цей тур, вивезуть на один з полігонів, що належать військовим частинам, видадуть зброю і запропонують стріляти по мішенях. Військові полігони пропонують так само катання на танках. Останнім часом все популярнішим стає корпоративний відпочинок – справжні «танкові битви», що організовуються компаніями для своїх високопоставлених співробітників. В цьому випадку в турі беруть участь не менше 40 чоловік. Буває, що частина компанії катається на легендарних Т-34, а їх колеги орендують німецькі танки часів війни, такі як «Тигр» або «Пантера». Як правило, туристам не дозволяється керувати машиною, навіть якщо в минулому вони мали відповідні навички.

Бронетехніка (а також її ремонт) занадто дорога, щоб довіряти її непрофесіоналам. В якості додаткової послуги пропонується і зовсім відчайдушний екстрим: учасники туру лежать в спеціальному окопчику, а над ними на величезній швидкості проїжджає танк.

Ще один екстремальний варіант туризму для любителів підкорення надземного простору – польоти на навчальних і бойових літаках [14][15].

Воєнний туризм – ця форма туризму пояснюється як подорожі до місць

воєнних дій, з метою зайнятися рекреаційною, історичною, фактичною діяльностями (у даному контексті, фактичний означає вивчення низки фактів, які пов'язані з воєнними діями). Воєнним туризм не вважається новим феноменом в галуззі туризму, бо, наприклад, битва при Ватерлоо або битва при Геттісбурзі, мала своїх глядачів, які підтримували воюючі сторони та спостерігали за боєм. Те, що робить цей вид туризму новим – комерціалізація. Хадас Кроітору зазначав у своїй статті, що основа причина воєнного туризму, який приваблює туристів – зацікавленість, солідарність та з'ясування фактів. Як цитує Амнон Лоя, «якщо ви зручно сидите в своєму будинку і дивитесь телевизор, вам цікаво, чи дійсно є війна у вашій країні».

На сьогоднішній день, в деяких країнах досі існує декілька політичних конфліктів. Тур від «Хінтерленд Тревел» був включений до списку «50-х турів всього життя». Hinterland Travel надає туристичні тури в конфліктні країни, такі як Афганістан та Ірак. Через те, що настійно не рекомендується подорожувати по даним територіям, тому, хто хоче взяти участь у турах, потрібно погодитись із умовами з приводу безпеки та охорони подорожуючого.

Тюремний туризм. Для кожної людини в'язниця являє собою екстремальне випробування. Протягом століть ставлення до в'язниць мало змінилося. Проте, в останні роки відзначається інтерес туристів до в'язниць як об'єктам екстремальної розваги. Сьогодні активно включається розробка проектів відвідування колишніх і діючих місць позбавлення волі.

Тури з метою пошуку скарбів. Одним з цікавих пропозицій екзотичних турів є пошук і огляд відомих підводних скарбів і старожитностей, загиблих кораблів. У межах дії національної юрисдикції дозволяється лише огляд, але не переміщення або підйом підводних скарбів і предметів. Розрізняються професійні експедиції в пошуках скарбів і скарбів і аматорські – пригодницькі, розважального характеру, з надання можливості помити золотий пісок у відходах золоторудного виробництва, пошуку дорогоцінних каменів.

Пригодницькі подорожі. Відвідування екзотичних місць, вулканів,

островів, водоспадів і ін. Зазвичай це нестандартний тур в екзотичні і екологічно чисті природні резервації, пов'язаний з незвичайними подорожами, нетрадиційними транспортними засобами. В окремих випадках такий тур зв'язаний з ризиком і серйозними фізичними навантаженнями, що вимагає сміливості і умінь, наприклад, сплав по бурхливій річці Колорадо на надувних човнах, подорож на Кольському півострові взимку на собачих упряжках, сходження на Кіліманджаро або Ельбрус.

Катастрофічний туризм – форма туристичної діяльності, коли люди подорожують з метою побачити своїми очима появу якоїсь природної катастрофи. Також частково ця форма покриває тури на місця землетрусів, повеней, вивержень вулканів, техногенних катастроф, затонулих кораблів.

Туристична діяльність такого роду піддається критиці, оскільки вона вважається нечутливою, через пропозицію об'єктивувати страждання жертви, наприклад, турист, який відвідує Новий Орлеан після урагану Катріна. Однак катастрофічний туризм може також поєднуватися з волонтерським туризмом: у 2004 р. після Катастрофи Цунамі, замість того, щоб лише оглянути територію та бути учасником екскурсій, туристи також мали змогу допомогти місцевим жителям оговтатися від трагедії. (волонтерство Цунамі)

Зараз можна знайти декілька видів туризму на стихійні лиха. Помпеї, які знаходяться в Італії, є дуже відомим туристичним місцем, і однією з туристичних зон для катастрофічного туризму. Іншою пропозицією є спостереження катастрофи у реальному житті. Наприклад, переслідування ураганів, бурі, смерчів, або вулкановий туризм, коли туриста доставляють подивитися на вивержений вулкан.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2. 1. Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні

Україна зі своїм ресурсним потенціалом є країною майже безмежних можливостей для організації активного й екстремального відпочинку. Екстремальні розваги – це нова конкурентна перевага для будь-якого туристичного місця або маршруту. В Україні є багато варіантів для розвитку таких напрямків, однак на сьогодні вони знаходяться, переважно, в стані перспективних розробок.

Обираючи місце для відпочинку, туристи замислюються не тільки про певні визначні місця, побутові зручності, а і про те, чим можна буде зайнятися у вільний час, які пропонуються розваги. Якщо є можливість вибору (особливо для людей молодших вікових груп), то до уваги беруться не лише особливості клімату, наявність цікавих для огляду об'єктів, але й можливості для активних форм відпочинку.

Формуванням попиту на екстремальні розваги є, по-перше, бажання туристів, по-друге, це елемент новизни, по-третє, екстремальні види спорту максимальна сприяють зняттю стресу і викиду надлишку енергії, яка найбільш характерна для людей середнього віку.

Відомо, що багато сучасних туристів люблять подорожі з елементами екстріму. Це можна пояснити багатьма причинами: одні віддають данину моді, шукають нові шляхи самовираження, інші, і таких більшість, - прагнуть позбутись щоденних навантажень й одержати свою дозу адреналіну. Екстрімом для людини може бути будь-який вид діяльності, не звичний для неї, відмінний від звичайного способу життя, такий що викликає сплеск емоцій, своєрідний

позитивний стрес (для певних категорій людей екстремальними є навіть поїздки верхи на конях або польоти на аеропланах чи малих літаках). Активний відпочинок - один із найліпших способів зняття напруги.

Організацією екстремальних турів можуть займатися приватні підприємці, невеликі компанії, спортивні федерації. А їхніми агентами, що працюють безпосередньо із клієнтурою, можуть стати готелі, турфірми приватні підприємці. Саме так організований цей бізнес у світі. В Україні туроператорам важко залучати закордонних туристів через недоліки в роботі готелів, ресторанів і організації системи розваг, а це і є головною проблемою.

Багато екстремальних розваг - це також захопливе видовище, за яким спостерігає той, хто сам не зважується на екстрім.

Кількість туристів, які цікавляться екстремальними розвагами, точно оцінити неможливо. Але з публікацій, присвячених даній тематиці, відомо що у Європі близько 30% відпочиваючих хоча б один раз у тиждень виїжджають на джип-сафарі, рафтинг, екскурсію на яхті тощо. З економічним розвитком суспільства збільшується кількість видів відпочинку (в тому числі й екстремального), а також число бажаючих урізноманітнити дозвілля незвичайними враженнями.

Одним із видів екстремального туризму є польоти на повітряних кулях. Цей вид відпочинку вважається надзвичайно романтичним і видовищним і одночасно не пов'язаний з серйозним ризиком для життя та здоров'я людей. Але в той час як у багатьох країнах повітроплавання вже приносить чималі доходи суб'єктам бізнесу, в Україну тільки приходить усвідомлення такої можливості та створюються певні початкові організаційні умови.

Повітроплавання вважається витратним і коштовним заняттям, як і майже всі види екстремального туризму. Вартість однієї повітряної кулі у середньому \$30 тис. Половина цієї суми припадає на оболонку, що розрахована на 300 годин польотів. Тобто за один двогодинний політ амортизується \$100 вартості оболонки. Собівартість двогодинного польоту на повітряній кулі в Україні

становить приблизно \$280 за один політ. На сьогодні цю послугу можна придбати за \$350.

Бізнес на повітряних кулях можна розвивати у двох напрямках: туристичному й рекламному. На даний момент головні дивіденди повітроплавці отримують саме від останнього. Вільне повітроплавання використовується в туристичних цілях, але тепер ця ніша не зайнята й дуже приваблива для інвестицій.

Для розвитку вільного туристичного повітроплавання в Україні є всі необхідні передумови, насамперед природні. Перспективними вважаються такі місця, як Крим, Карпати, міста Київ і Львов, які є красивими історичними місцями, Кам'янець-Подільський (з можливістю прольоту під мостом), Асканія-Нова тощо. На сьогодні в Україні є 20 повітряних куль (для порівняння: у Німеччині - 6000, у Голландії - 400, у Росії - 370) [3].

З початком розвитку повітроплавання в Україні вироблялися невеликі кулі, які можна використати як у спорті, так і в туризмі. Але практика західних країн свідчить, що також необхідно мати більші аеростати місткістю не менше 6-8 чоловік, що дасть можливість знизити вартість екскурсії з \$350 за один двогодинний політ до \$100 [3].

За оцінками В. Гардашника, для забезпечення туристичних потреб в Україні повинно бути щонайменше 170-180 повітряних куль, тобто в 9 разів більше, ніж є на сьогодні. У кожному регіоні бажано мати свою команду повітроплавання й мінімум 2-3 аеростати. Тепер повітряні кулі доступні лише в Києві, Феодосії й Львові. Необхідно налагодити й організаційну роботу. На даний момент турист недостатньо проінформований про те, де можна отримати цю послугу. А звертатися можна лише до Федерації повітроплавання та її філій, тому що на планову основу (коли організацією турів займаються туристичні компанії) цей бізнес, на жаль, поки не поставлений. Однак перший крок повинні зробити турфірми, тому що саме вони мають працювати з клієнтами й продавати послуги в пакеті.

Стрибки з парашутом - відпочинок для екстремальних туристів з гарною фізичною підготовкою. Цей вид екстриму так само, як і повітроплавання, перебуває на початковій стадії розвитку в Україні. За оцінками О. Мартиновського, парашутний бізнес в Україні має велике майбутнє завдяки зростаючому інтересу не тільки з боку спортсменів, але і туристів-екстремалів. Однак для того, щоб здійснити стрибок з парашутом, необхідно витримати ряд умов: турист повинен мати добрий стан здоров'я (не допускаються до стрибків люди зі слабкою серцево-судинною системою), він повинен отримати інструктаж від тренера-професіонала а також бути поінформований про правила поведінки і можливі ускладнення при приземленні.

Є два головних напрямки розвитку парашутного туризму - стрибки для спортсменів і стрибки для аматорів (туристів). Для тих і для інших (особливо іноземців) пропозиція такої послуги в Україні буде дуже привабливою внаслідок конкурентної ціни в порівнянні із західноєвропейськими країнами. Більшу частину прибутку від експлуатації дропзон (місце для стрибків) приносять стрибки для починаючих парашутистів, такі як "тандем" (стрибок разом з інструктором), а також стрибки з можливістю відеозйомки.

Через відносно високу вартість стрибків з парашутами нові дропзони вигідно будувати у великих містах із платоспроможним населенням (Донецьк, Львів, Одеса та інші), а також курортних зонах – місцях зосередження туристів (Крим, Чорноморське узбережжя). За рахунок цінової переваги Україна могла б скласти конкуренцію країнам з більш розвиненими традиціями парашутного спорту.

Головною проблемою розвитку парашутизму є те, що на сьогодні - один з найдорожчих видів спорту. Парашутна система коштує \$3-5 тис. (без вартості екіпірування парашутиста), крім того, не вистачає кваліфікованих інструкторів, пілотів, літаків, невеликих аеродромів і полів для приземлення.

На сьогодні в Україні існує всього 4 великих дропзони: "Чайка" і "Бородянка" (під Києвом), "Авіа-Союз" (Травневе, Дніпропетровська обл.),

Сєверодонецьк Луганської області (для порівняння, на території Великобританії функціонує до 60 дрозон), фото 2. 1. 1.

Фото 2. 1. 1. Аеродром чайка, м. Київ

Як свідчать дані наведені на фото 2. 1. 1, аеродром Чайка один із аеродромів де існує дрозон.

Головною проблемою розвитку парашутизму є те, що на сьогодні - один з найдорожчих видів спорту. Парашутна система коштує \$3-5 тис. (без вартості екіпірування парашутиста), крім того, не вистачає кваліфікованих інструкторів, пілотів, літаків, невеликих аеродромів і полів для приземлення.

Сплави по ріках – це один з видів спорту, що плавно переходить в екстремальний відпочинок - сплави по ріці на спеціальних плавзасобах (рафтах, байдарках, катамаранах) в Україні мають перспективне майбутнє широко використовуватись у плані надання туристичних послуг. Україна покрита густою мережею більших і малих, рівнинних і гірських рік. Це дає можливість

активно розвивати в нас водний туризм, а багатство рекреаційних ресурсів та історико-культурна спадщина дозволяє туристам вибрати маршрут сплавів. Рівнинні ріки без крутих порогів і водоспадів (Десна, Дністер, Сіверський Донець, Псел, Ворскла) ідеально підходять для організації спокійних сплавів для новачків і сімейного відпочинку на природі. Для більш активного сплаву підійде Південний Буг, що має нескладні водні перешкоди - пороги й перекати. Для найбільш сміливих - спортивні сплави по гірських ріках Карпат (Черемош, Прут, Тиса, тощо). Тривалість сплавів коливається від дводенних турів вихідного дня до двотижневих, фото 2. 1. 2.

Фото 2. 1. 2. Сплав по річці Прут

Як свідчать дані наведені на фото 2. 1. 2, під впливом західної туристичної культури річковий сплав почали ототожнювати зі словом "рафтинг", але рафтинг - це лише вид сплаву, здійснюваного по бурхливій ріці на рафтах (надувних човнах). На рафтах в Україні здійснюється тільки близько 10% сплавів (рафтинг більше популярний на закордонних курортах). У нас для сплавів використовують в основному спеціальні катамарани й байдарки.

Водний туризм в Україні завойовує все більшу популярність, з кожним

роком з'являються нові маршрути сплавів. Але, незважаючи на цю тенденцію, ще є більші можливості для росту. Існуючий природний потенціал використається далеко не на повну потужність - максимум на 10%.

Водний туризм потребує набагато менших інвестицій, ніж інші екстремальні види. Вартість катамарана \$600-1000, тримісної байдарки - \$300-400. Сплави, відповідно, також доступні більшому колу туристів, вартість триденного сплаву, включаючи прокат плавзасобів і туристичного спорядження, харчування, екскурсійне й інструкторське обслуговування, в Україні коливається від \$30 до 50.

Однак і у водному бізнесі існують свої особливості. По-перше, використовувані при сплавах плавзасоби повинні відповідати високим стандартам якості й безпеки, особливо якщо мова йде про невідданих туристів без досвіду керування такими засобами. Головна проблема сучасних українських сплавів саме у використанні деякими операторами неякісних туристичних плавзасобів.

По-друге, бізнес, створений тільки на базі водного туризму, буде мати яскраво виражену сезонність. Водні розваги - ледве не єдиний вид відпочинку, характерний тільки для літнього сезону.[52]

Сучасне уявлення туристів про сафарі відрізняється від традиційного. Наприкінці XIX - початку XX ст. сафарі означало полювання на африканських диких звірів. З появою цифрової фото - і відеоапаратури зростають інтерес і можливості якісного документування об'єктів навколишнього світу та живої природи, насамперед. Тому у сучасному суспільстві багатьох туристів приваблює ідея не лише власне звичайного полювання, а фотополювання із застосуванням сучасної техніки.

Організація сафарі можлива в тих країнах, де ще можна побачити природу в її первісному вигляді. Досвід діяльності деяких африканських країн вражає, оскільки там це один із найбільш прибуткових для організаторів і привабливих для туристів видів відпочинку. У багатьох національних

природних парках на вибір любителів сафарі пропонуються тури за ціною від \$20 до \$150 з людини [5].

В Україні налічується 17 природних, 4 біосферних заповідники і 12 національних природних парків, у яких дика природа перебуває під охороною держави. Серед них - найбільший заповідник у Європі - Асканія-Нова, у якому можна побачити тварин представників майже всіх континентів планети. Саме тут пропонується єдиний в Україні тур-сафарі - 2,5-годинна екскурсія з можливістю сфотографуватися на фоні тварин. У порівнянні із закордонними сафарі ціна символічна - 30-40 грн.

В інші ж заповідники й природні парки вхід для туристів-натуралістів закритий. Це пояснюється тим, що одержання дозволу на організацію туризму на природоохоронній території пов'язане з труднощами бюрократичного характеру. Крім того, при організації сафарі справді необхідно забезпечити максимально дбайливе ставлення до природи. Але, з іншого боку, у багатьох країнах організація сафарі налагоджена так, що за рахунок коштів, отриманих від тур-сафарі, можна організувати збереження й відновлення навколишнього середовища [16].

Розглядаючи екстремальний туризм у масштабі України, слід згадаймо і деякі регіональні аспекти. На нашу думку, перспективними районами для розвитку екстрім-туризму є Українські Карпати і Передкарпаття. Місцями розвитку сафарі (фотополювання) в регіоні можуть бути: національний природний парк Вижницький, національний природний парк Гуцульщина а також Карпатський біосферний заповідник. Повітроплавання перспективно розвивати в районі каньйоноподібної долини середньої течії р. Дністер з чудовими краєвидами історичних місць Хотинської та Каменець-Подільської фортець. Так фортеця у м. Кам'янець-Подільський є не лише історичним місцем, а й місцем де відбуваються екстремальні види туризму, а саме бандж джампінг та роуп джампінг.

Бандж джампінг є екстремальним видом туристичної діяльності, який

передбачає прижок в низ головою із прив'язаною до ніг спеціальною мотузкою, із прірв, мостів, скель тощо, дані аведено на фото 2. 1. 3.

Фото 2. 1. 3. Роуп-джампінг в м. Кам'янець-Подільський

Як свідчать дані наведені на фото 2. 1. 3, роуп-джампінг — відносно молодий напрямок екстремального спорту, особливість якого, полягає в тому, що стрибок завершується переходом в "маятник". При цьому, за рахунок специфіки альпіністської мотузки та методу фіксації спорядження, відбувається погашення навантаження від ривку, що робить стрибок комфортним і запобігає травмуванню.

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення призвів до того, що екстремальний туризм у нас у своєму розвитку відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох вітчизняних спеціалістів, існує великий

потенціал екстремального туризму, який можна буде розкрити з загальним соціально-економічним розвитком держави.

На сьогодні важко визначити загальну кількість екстремальних видів туризму. Це зумовлено широким підходом до впровадження екстремальних розваг в різних сферах людської діяльності. В Україні перспективним вважається розвиток таких видів екстремального туризму, як польоти на повітряних кулях, парашутизм, спелеологія, різні види сафарі та рафтинг.

При організації та проведенні екстрім-турів виникає значна потенційна небезпека для життя і здоров'я учасників. Важливою проблемою розвитку екстремальних видів відпочинку є забезпечення цього виду діяльності висококваліфікованими спеціалістами-професіоналами з попереднім досвідом роботи. Доцільно було би залучати до організації цього виду бізнесу колишніх спортсменів і військовослужбовців для того, щоб звести ризики, які неодмінно виникають при будь-якому з перерахованих видів, до мінімуму.

2. 2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Опосередкований вклад туризму в економіку майже дорівнює безпосередньому. Туристичний бізнес стимулює розвиток таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, зв'язок тощо. За шкалою споживання турпродукт посідає третє місце після харчування та житла. Дотепер в системі наукових досліджень проблем розвитку інфраструктури туризму – економічним та соціокультурним аспектам - не приділялося належної уваги. Низький рівень використання потужного туристського потенціалу України пояснюється не лише недоліками державної політики, а й недостатньою теоретичною обґрунтованістю соціально-економічної стратегії його освоєння

як на національному, так і на регіональному рівнях. При розробці проблеми формування оптимальної туристської інфраструктури слід виходити з визнання того, що ринкова інфраструктура призначена для регулювання взаємодії елементів ринкової системи, оптимізації руху товарно-грошових потоків і забезпечення розвитку ринкових взаємовідносин, а вплив на виробництво через інфраструктуру є найбільш ефективним засобом регулювання економіки.

Зазначимо, що інфраструктуру туризму можна розглядати як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є і розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. Якщо в першому випадку акцент ставився на діяльнісному, динамічному аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури. Близьким за змістом є і понятійна конструкція «туристична індустрія», яку слід тлумачити як сукупність суб'єктів туристичної діяльності, підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів. Туристична інфраструктура сприяє виробництву туристичного продукту - попередньо розробленому комплексу туристичних послуг, який поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням, наприклад, послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо. В нормативно-правових актах використовується також поняття «туристичні ресурси України», яке тлумачиться як «пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності» [5].

Поглиблюючи дослідження туристичної інфраструктури екстремального

туризму, слід на нашу думку, провести аналіз структури готелів та аналогічних засобів розміщення, що дозволяють подорожуючим туристам зупинятися у тих місцях, які найблище до місць екстремального туризму. Виходячи з цього, структура готелів та аналогічних засобів розміщення за видами в Україні у 2017-2019 рр. розглянемо за даними наведеними у таблиці 2. 2. 1.

Таблиця 2. 2. 1

Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщення за видами в Україні, 2017-2019 рр. [35; 36; 37]

Заклади	Роки:						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2017		2018		2019			
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	2019/ 2017	2019/ 2018
Усього готелів та аналогічні засоби розміщення, з них	2474	100,0	2777	100,0	1626	100,0	-848	-1151
готелі	1704	68,9	1896	68,3	792	48,7	-912	-1104
мотелі	137	5,5	152	5,5	143	8,8	6	-9
хостели	36	1,5	121	4,4	110	6,8	74	-11
кемпінги	12	0,5	17	0,6	15	0,9	3	-2
агроготелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	84	3,4	104	3,7	96	5,9	12	-8
туристичні бази, гірські притулки тощо	501	20,3	487	17,5	470	28,9	-31	-17

Як свідчать дані наведені у таблиці 2. 2. 1, у 2019 р. порівняно із 2017 р. та 2019 р. відбулося зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення на 848 та 1151 одиниць відповідно. Так нами визначено, що у 2019 р. порівняно із 2017 р. відбулося збільшення кількості мотелів, хостелів, кемпінгів та гуртожитків для приїжджих на 6 од., 74 од., 3 од. та 12 од. відповідно, у всіх інших групах засобів розміщення за досліджуваний період відбулося зменшення.

Поглиблюючи дослідження ми вважаємо за необхідне провести аналіз кількості мість розміщення у готелях та аналогічних засобах розміщення в

Україні у 2017 – 2019 рр., дані наведено у таблиці 2. 2. 2.

Таблиця 2. 2. 2

Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2017-2019 рр. [35; 36; 37]

(од.)

Адміністративні одиниці	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Україна	133396	74198	75667	-57729	1469	56,7	102,0
Вінницька	2279	1308	1272	-1007	-36	55,8	97,2
Волинська	2283	1059	864	-1419	-195	37,8	81,6
Дніпропетровська	7758	3784	4464	-3294	680	57,5	118,0
Донецька	2398	1191	2193	-205	1002	91,5	184,1
Житомирська	2248	974	1108	-1140	134	49,3	113,8
Закарпатська	10169	2877	3638	-6531	761	35,8	126,5
Запорізька	7373	1294	1493	-5880	199	20,2	115,4
Івано-Франківська	11082	4369	4487	-6595	118	40,5	102,7
Київська	5345	3964	4464	-881	500	83,5	112,6
Кіровоградська	1587	1048	1080	-507	32	68,1	103,1
Луганська	1202	518	491	-711	-27	40,8	94,8
Львівська	18292	11450	11430	-6862	-20	62,5	99,8
Миколаївська	3332	1468	1450	-1882	-18	43,5	98,8
Одеська	11021	6713	6961	-4060	248	63,2	103,7
Полтавська	4052	2292	2345	-1707	53	57,9	102,3
Рівненська	1755	949	910	-845	-39	51,9	95,9
Сумська	1204	759	760	-444	1	63,1	100,1
Тернопільська	2907	847	960	-1947	113	33,0	113,3
Харківська	5633	3395	3389	-2244	-6	60,2	99,8
Херсонська	2131	2201	2014	-117	-187	94,5	91,5
Хмельницька	3746	1568	1513	-2233	-55	40,4	96,5
Черкаська	2936	1591	1760	-1176	169	59,9	110,6
Чернівецька	3285	840	889	-2396	49	27,1	105,8
Чернігівська	1580	1167	793	-787	-374	50,2	68,0
м. Київ	17790	16572	14939	-2851	-1633	84,0	90,1

Дані таблиці 2. 2. 2 свідчать, що найбільша кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщення у 2019 р. спостерігалась у м. Київ – 14 939 од. та Львівській області – 11 430 од. Найменша – у Луганській (491 од.), Сумській (760 од.) та Чернігівській областях (793 од.). Тернопільська область у загальній

кількості по Україні за кількістю місць займає 12-те місце.

Виходячи з даних наведених у попередній таблиці, ми провели аналіз рейтингу областей за кількістю засобів розміщення, рисунок 2. 2. 1.

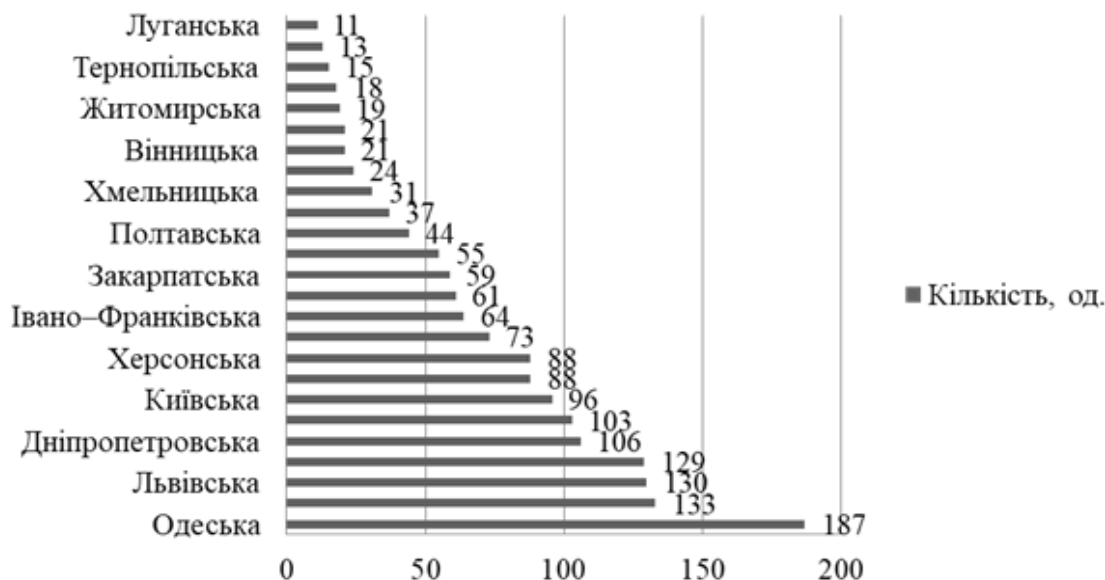

Рис. 2. 2. 1. Рейтинг областей України за кількістю засобів розміщування у 2019 р. [35; 36; 37]

Як свідчать дані наведені на рисунку 2. 2. 1 у 2019 р. найбільше засоби розміщення було зосереджено в Одеській області, а найменше у Луганській.

Під інфраструктурою туристичного бізнесу розуміють також сукупність організаційних структур і нормативно оформлених процедур, що забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності і регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та зовнішнім (соціальним і природним) середовищем. На думку А. Гайдук, структуру туристичної ринкової інфраструктури можна представити у вигляді трьох складових: інституційної, інформаційної, регламентуючої [1, с.173].

Інституційну складову становлять загальні інституції (транспорт, готелі, банки, страхові компанії, митниця, інвестиційні фонди тощо) і спеціалізовані інституції (туристичні фірми, рекламні підприємства, спеціалізовані страхові компанії, служби маркетингу тощо).

Інформаційна складова містить такі елементи як:

розповсюдження інформації (Інтернет, засоби масової інформації);

інформаційний та рекламний бізнес;

інформаційно-туристичний ресурс (необхідність створення образу романтичної подорожі, який би приваблював туристів, стимулював туристичну активність і ефективне використання туристичного потенціалу регіону).

Регламентуюча складова туристичної інфраструктури містить в собі нормативно-правові акти, що регулюють відносини в цій сфері життєдіяльності суспільства. Правова регламентація розвитку туристичної інфраструктури здійснюється:

на державному рівні - Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Міністерством економіки,

на регіональному рівні - місцевими органами влади та самоврядування.

Цопа Н.В. використовує поняття "туристичний комплекс" і вважає, що туристичний комплекс є складною системою, що складається з зовнішнього і внутрішнього середовища. Макросередовище туризму можна розглядати з позиції PEST аналізу (політичні, економічні, соціально-демографічні, технологічні фактори), однак для туризму важливе значення має природно-географічний фактор, у зв'язку з чим він виділений окремо. Складені елементи туристичного комплексу України, згідно класифікатора галузей народного господарства, відносяться до різних галузей. У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність вивчення й аналізу туристичного комплексу як соціально-економічної системи, на котру буде спрямовано керуючий вплив [6; 7].

Слушною є думка, що туристична інфраструктура обумовлена туристським споживанням. Туристське споживання у вартісному вимірі складається з сукупності туристських витрат.

Далі проаналізуємо кількість осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці), (таблиця 2. 2. 3).

Таблиця 2. 2. 3

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2017-2019 рр. [35; 36; 37]

(осіб)

Область	Роки:			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
Україна	5135164	3747656	3693556	-1441608	-54100
Вінницька	106429	69729	75914	-30515	6185
Волинська	94701	38687	28154	-66547	-10533
Дніпропетровська	214379	181115	181161	-33218	46
Донецька	89368	61648	60329	-29039	-1319
Житомирська	71954	34057	32896	-39058	-1161
Закарпатська	237900	104022	92832	-145068	-11190
Запорізька	114099	49979	54194	-59905	4215
Івано-Франківська	301592	140592	147124	-154468	6532
Київська	250668	268625	258432	7764	-10193
Кіровоградська	49147	35564	45414	-3733	9850
Луганська	28974	22274	17827	-11147	-4447
Львівська	871401	547174	517315	-354086	-29859
Миколаївська	92750	57111	64401	-28349	7290
Одеська	252101	201306	219364	-32737	18058
Полтавська	195405	153442	151373	-44032	-2069
Рівненська	84756	36885	30327	-54429	-6558
Сумська	46499	38793	40827	-5672	2034
Тернопільська	117691	39873	38399	-79292	-1474
Херсонська	253027	184628	154768	-98259	-29860
Херсонська	47251	29776	31760	-15491	1984
Хмельницька	170110	105514	114728	-55382	9214
Черкаська	152455	95619	104429	-48026	8810
Чернівецька	116959	41217	38621	-78338	-2596
Чернігівська	53507	53280	42979	-10528	-10301
м. Київ	1122041	1156746	1149988	27947	-6758

З таблиці 2.2.4 зробимо висновок, що незмінними лідерами серед регіонів України, за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення є – м. Київ, Львівська, Київська та Одеська області, у 2019 р. на них припадало 1 149 988 осіб, 517 315 осіб, 258 432 осіб та 219 364 осіб відповідно. Підвищена зацікавленість туристів та подорожуючих саме у цих регіонах викликана не лише культурно-розважальною та рекреаційною метою, а також у

рівній мірі й бізнес-складовою. Тернопільська область за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення займає 20-те місце серед усіх регіонів України, з чисельністю 38 399 осіб станом на 2019 р.

А основними туристськими витратами є:

комплексні тури (пакет послуг);

послуги розміщення (короткотермінового проживання);

харчування та напої;

послуги пасажирського транспорту, екскурсійне обслуговування;

послуги перекладача;

організаційні послуги туроператора, турагента;

рекреаційні, культурні, розважальні, спортивні заходи;

придбання сувенірної продукції, фототоварів, відвідання магазинів;

страхування;

інші (у т.ч. фінансові послуги, оренда транспортних засобів тощо) [8].

Туристські витрати - споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста, і здійсненні ним перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідання. Саме сприяння задоволенню туристських потреб та можливості здійснити необхідні споживчі витрати туристом і повинно стати головною метою розвитку туристичної інфраструктури. Треба відзначити, що туризм безпосередньо або опосередковано, через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо; стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць. Туристське споживання активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини.

Туристична інфраструктура охоплює:

туристичні ресурси - сукупність природних, історичних, культурних, соціально-економічних та інших ресурсів відповідної території, які задовольняють різні потреби туриста;

суб'єктів туристичної діяльності - суб'єкти господарювання, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством тієї чи іншої країни порядку, і мають ліцензію або дозвіл на здійснення діяльності, пов'язаної із наданням туристичних послуг та внесені до Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності; такий суб'єкт туристичної діяльності як туроператор безпосередньо та регулярно здійснюють діяльність щодо створення турпродукту, реалізації та надання туристичних послуг, а також посередницьку діяльність із надання характерних і супутніх послуг.

туристичну індустрію - сукупність суб'єктів туристичної діяльності, організаційні структури підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів;

туристичні послуги - послуги щодо розміщення, харчування, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів;

туристичний продукт - попередньо розроблений комплекс, який поєднує такі послуги, що реалізуються або пропонуються до реалізації за єдиною ціною. Сюди входять:

послуги перевезення;

послуги проживання;

інші туристичні послуги, не пов'язані із перевезенням і проживанням.

Туристична інфраструктура виконує функції забезпечення функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери та регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків.

Треба визначити, що туристична інфраструктура обумовлена перш за все тим специфічним комплексом потреб людини, який задовольняється туризмом і

який має достатню мотиваційну силу, щоб спонукати сотні мільйонів людей у світі до туристичних подорожей.

У контексті цього, ми провели аналіз показників кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення за видами закладів в Україні, дані наведено у таблиці 2. 2. 4.

Таблиця 2. 2. 4

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні за 2017-2019 рр. [35; 36; 37]

Заклади	Роки:						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2017		2018		2019			
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	2019/2017	2019/2018
Усього, з них	5135164	100,0	3747656	100,0	3693556	100,0	-1441608	-54100
готелі	4395846	85,6	3192654	85,2	3142935	85,1	-1252911	-49719
мотелі	110699	2,2	58803	1,6	58201	1,6	-52498	-602
хостели	44498	0,9	36482	1	35984	1,0	-8514	-498
кемпінги	7814	0,2	6731	0,2	6729	0,2	-1085	-2
агροготелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	192308	3,7	187503	5	189798	5,1	-2510	2295
туристичні бази, гірські притулки	383999	7,5	265483	7,1	259909	7,0	-124090	-5574

Як свідчать дані наведені у таблиці 2. 2. 4, у 2019 р. порівняно із 2017 р. відбулося зменшення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні на 1441608 одиниць. Протягом 2017-2019 рр. відбулось скорочення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні – у готелях – на 1 252 911 осіб, мотелях – 52 498 осіб, хостелах – 8 514 осіб, кемпінгах – 1 085 осіб, туристичних базах та гірських притулках – на 124 090 осіб. Кількість осіб, що перебувала у гуртожитках для приїжджих у 2019 р. відносно 2017 р. також скоротилась на 2 510 осіб.

Найбільша кількість осіб перебувала у готелях (85,6 % – у 2017 р., 85,2 % – у 2018 р., 85,1 % – у 2019 р.), а найменша – у кемпінгах 0,2 % відповідно кожного року.

У туристичній життєдіяльності людина реалізує різноманітні потреби: рекреаційні та емоційно-чуттєві (у задоволенні від краси природи, історичних і культурних пам'яток, а також емоційно орієнтованому спілкуванні з іншими індивідами як всередині туристичного середовища, так і з представниками місцевого населення), пізнавальні (у більш глибокому, ніж за звичайних умов, пізнанні та осягненні іншого „життєвого світу”) та потреби у самореалізації.

Потреби людини, що подорожує, треба розглядати в контексті суспільних потреб. Туристи є, як правило, найбільш динамічною частиною суспільства, і тому можна зі значною мірою вірогідності стверджувати, що вони мають найрозвиненіші суспільні потреби. Більше того, туристична діяльність сприяє не тільки задоволенню, але й розвитку потреб як її суб'єктів, так і суспільства в цілому, причому ці потреби спрямовані переважно у суспільно корисному напрямку.

Туристична діяльність пов'язана з усіма сферами життєдіяльності суспільства, а найтісніше - з матеріальною та духовною, які є власне сферами побутування туризму та його інфраструктури і тісно пов'язані з самою його сутністю та природою. Соціально-економічна та політична сфери життєдіяльності суспільства також пов'язані з туризмом, хоча ставлення його суб'єктів до них дещо інше, оскільки на час подорожі вони тимчасово самовилучаються з повсякденних, звичних соціальних і політичних відносин і занурюються у позитивні відносини доброзичливості та солідарності на противагу рутині звичайного повсякдення.

Виокремлюються три основні стадії або етапи комунікативного процесу в туризмі.

по-перше, - комунікація туриста у власному найближчому соціальному оточенні (сім'я, друзі) з приводу своєї майбутньої подорожі ще до початку її

здійснення;

по-друге, комунікація з навколишнім природним і соціокультурним середовищем під час самої туристичної мандрівки. Саме тут відбувається безпосередня комунікація між представниками різних народів, соціумів, культур;

по-третє, комунікація туриста у власному первинному соціальному середовищі після повернення з подорожі [8].

Міжнародним співтовариством цей процес найвірогідніше сприймається як формування, функціонування та розвиток певної інфраструктури, яка, з одного боку, забезпечує постійний безпосередній контакт соціокультурних систем різних народів, а з іншого боку, в цій взаємодії поступово формується єдиний глобальний соціокультурний простір при збереженні самобутності національних культур.

Результат такої комунікації не зникає безслідно, а зберігається у соціокультурній пам'яті суб'єктів і є відправною точкою наступного вдосконалення вітчизняної туристичної інфраструктури. Внаслідок цього зміст і основні ідеї іншої культури та способу життя певною мірою стають "своїми", "привласнюються". Отже, хоча у туристичній комунікації бере участь лише певна частина членів того чи іншого соціуму, проте крос-культурна комунікація між соціумами та народами аж ніяк не вичерпується результатами спілкування безпосередніх учасників туристичної подорожі, а розповсюджується на обидва соціуми або переважну їх частину [8].

Основою інфраструктури туризму є готельне господарство, що матеріально забезпечує функціональну гостинність. За умов ринкових відносин надання туристських послуг, з одного боку, потребує уніфікації і стандартизації послуг, а з іншого, - оскільки мотивом туристських подорожей є прагнення до знайомства і безпосереднього контакту з унікальною, самобутньою культурою певного народу, - воно має бути також неповторним і самобутнім. Стандартизуватися повинні лише рівні комфортності, ті сторони та властивості

послуг, що мають вартісний характер і, отже, можуть бути оцінені за певним грошовим еквівалентом. Всі інші сторони та складові обслуговування мають бути унікальними, етнічно, регіонально самобутніми, тобто їх стандартизація є небажаною, але останніми роками в практиці готельних підприємств України склалося снобістське тяжіння до "вестернізації" туристських послуг.

Отже, туристична інфраструктура - це сукупність соціальних інститутів, організаційних структур та нормативно оформлених процедур, а також стан соціально - політичного клімату і суспільної свідомості в країні, що забезпечують безпечне функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності, регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та навколишнім (соціальним і природним) середовищем і використовуються для задоволення потреб туристів.

2. 3. Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі

Одним з найважливіших питань протягом існування людства було забезпечення власного захисту, уникнення небезпек у всіх галузях діяльності.

Небезпеки природні, техногенні, антропогенні, біологічні, тощо – усе це наражає людину на ризик з її появи на світ. Безпека – поняття важливе і стародавнє, таке ж необхідне для кожного туриста, як харчування і сон. Тому забезпечення безпеки туристів під час подорожі – головна турбота туристичної фірми.

Поняття безпеки туристичної поїздки містить в собі наступні аспекти:

особисту безпеку туристів;

збереженість їх майна;

уникнення завдання шкоди навколишньому середовищу.

Туроператори і турагенти зобов'язані надати туристам всю вичерпну інформацію, а також ознайомити з медико-санітарними правилами. Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях.

Отже, забезпечення безпеки туристів під час подорожі – головна турбота туристичної фірми. На забезпечення безпеки туристів спрямований цілий комплекс заходів, здійснюваних туристичними організаціями. При цьому першорядне значення мають стабільна політична обстановка в місцях відпочинку або подорожі і екологічний стан цих місць. При невідповідності цих чинників нормі туризм є важким і небезпечним.

Багато чинників, які створюють своєрідну невизначеність, і як результат – загрозу безпеці та здоров'ю туристів, екстремальний туризм початково є більш небезпечним видом туризму, та викликає більше загроз, ніж будь-який інший вид. Згідно з Національною Електронною Системою Реєстрації Нещасних Випадків, туристи отримали більше ніж чотири мільйонів травм в період з 2000 по 2001 роки; травми були викликані залученням до екстремального туризму або екстремальних видів спорту. В Гімалаях в період між 1990 та 2006 років, загинуло приблизно 238 людей; число стало більшим, коли в період між 2000 та 2010 роках гинуло ще по двадцять п'ять людей на рік, намагаючись зайнятися парашутизмом. Більш того, багато дорослих ентузіастів намагаються займатися екстремальним туризмом чи екстремальними видами спорту, попередньо захоплюючись своїми кумирами, проте не маючи жодних навичок чи тренувань; використання обладнання неналежної якості підвищує шанс отримати травми.

Екстремальний туризм, який часто відбувається в ізольованих місцях, має багато непередбачуваних факторів. Наприклад, в Амазонських джунглях можна знайти багато неприборканих та небезпечних тварин. Таким же чином подорож до країни, яка перебуває в конфлікті зі своїми сусідами, або подорож з метою

наздогнати природне лихо, можуть не лише призвести до отримання пошкоджень або серйозних травм, але й стати причиною смерті туристів. Окрім цього, знаходження в важко доступній території призводить до складнощів із пошуком допомоги, коли вона терміново потрібна.

Непередбачувані погодні умови також додають складнощі.

Тому не дивно, що одним з найважливіших елементів організації туризму є забезпечення безпеки життя і здоров'я туристів. Небезпеки фізичного і соціального характеру повинні прийматися до уваги суб'єктами індустрії туризму, яким варто мінімізувати й запобігати загроз безпеці туристичної діяльності.

Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна.

При наданні туристичних послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування [35, с.84].

Згідно із Законом України «Про туризм» із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;

навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;

контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;

надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;

розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму.

Найбільш поширеним нещасним випадком серед туристів є травматизм. Ризик отримання травми може виникнути в різноманітних умовах, але найбільша вірогідність події виникає при переміщенні механізмів, предметів і безпосередньо туристів, зі складним рельєфом місцевості, при зсувах, сходженні лавин та інших атмосферних і природних явищ. Важливими у запобіганні травматизму є справне туристичне та спортивне спорядження, одяг, взуття.

З метою запобігання травматизму використовуються:

- захисне обладнання канатних доріг, гірськолижних трас, підйомників;
- захисні облаштування;
- індивідуальні страхові мотузки;
- огороження туристичних стежок і маршрутів.

Один з небезпечних етапів подорожі – етап перевезення туристів до місця відпочинку. Оскільки транспортні засоби є джерелами підвищеної небезпеки, питання безпеки туристів повинні бути основними у всіх варіантах перевезень.

Значний вплив на життя і здоров'я туриста має навколишнє середовище. Основними чинниками впливу навколишнього середовища є:

- висока або низька температура повітря;
- вологість і рухомість повітряних мас;
- недостатність кисню;
- опади;
- перепади тиску.

При проектуванні туру необхідно брати до уваги вибір сприятливої пори року, вечірнього чи денного часу, раціонально обрати трасу туристичного маршруту, врахувати погодні умови, забезпечити туристів необхідним спорядженням, засобами індивідуального захисту, провести повне і своєчасне

інформування туристів про можливу небезпеку [40, с.26].

Важливим фактором, що згубно впливає на здоров'я туристів, є ультрафіолетове випромінювання, підвищений рівень радіоактивності.

Можуть мати місце також хімічні фактори, які впливають на організм людини.

Існує також велика загроза інфекційних захворювань, харчових отруєнь та інших біологічних факторів. В багатьох випадках туристи самі порушують регламентовані правила поведінки і потрапляють в складні ситуації, відстають від груп через неуважність, відправляються в райони, не рекомендовані для відвідування, беруть участь у ризикових заходах, купаються у заборонених місцях, відвідують сумнівні розважальні заклади [41, с.26].

З метою здійснення практичної роботи по забезпеченню безпеки туристів, наданню їм допомоги і захисту в екстремальних ситуаціях, туристичні підприємства, що спеціалізуються на організації туристичних подорожей з використанням активних форм пересування туристів, створюють пошуково-рятувальні служби або укладають угоди на обслуговування з відповідними службами.

Пошуково-рятувальна служба повинна мати повну взаємодію з органами охорони здоров'я, зв'язку, внутрішніх справ, цивільної авіації, лісового та водного господарства, гідрометеорологічної служби.

Вимоги до безпеки обслуговування туристів у процесі обслуговування, встановлюються в порядку, встановленому діючою нормативною документацією. Туристські підприємства зобов'язані ознайомити туристів з елементами ризику кожної конкретної туристичної послуги та заходами щодо його запобігання.

Контроль за виконанням вимог безпеки туристів забезпечують органи державного управління, здійснюють контроль за безпекою відповідно до їх компетенції. Контроль здійснюється на початку сезону при перевірці готовності туристичного підприємства і траси до експлуатації, а також у ході поточних

перевірок.

Поточні перевірки забезпечення безпеки туристів проводяться у відповідності з планами і графіками технічних оглядів будівель, споруд, транспортних засобів, пляжів і місць для купань, туристичного спорядження та інвентарю, які видаються туристам, пунктами прокату, перевірок приготування їжі, термінів і умов зберігання і транспортування продуктів харчування, перевірок готовності туристів до виходу в походи [22].

Контроль безпеки обслуговування туристів здійснюється на основі використання таких методів:

1. аналітичного – аналізу змісту документації, що включає паспорт траси; медичний журнал огляду туристів, що виходять на маршрут і інші документи;
2. візуального – шляхом огляду відповідних об'єктів: території, по якій проходить траса туристичного походу, спорядження та інвентарю;
3. з використанням засобів вимірювання, тобто контролю якості води, повітря, технічного стану траси, підйомних механізмів, транспортних засобів;
4. соціологічних досліджень – шляхом опитування самих туристів і обслуговуючого персоналу.

Небезпеки загрожують не тільки людині, а й суспільству і державі в цілому, так як кожна окрема людина є мешканцем даного міста й області, а також громадянином цієї країни. Тому профілактика загроз і забезпечення безпеки в туризмі є пріоритетним завданням держави.

Через те, що туризм пов'язаний з тимчасовими виїздами з постійного місця проживання та реалізацією своїх пізнавальних, професійно-ділових, оздоровчо-спортивних та інших цілей за допомогою різноманітних технічних засобів, держава повинна регулювати туристичну діяльність.

Необхідно відзначити також, що екстремальний туризм проходить у складних географічних або природних умовах, що вимагає чіткої організації з порятунку і евакуації туристів.

Безпека туристів на території України гарантується державою. Комітет

України по туризму разом із міністерствами і відомствами розробляє програму забезпечення захисту та безпеки туристів і організовує її виконання.

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) «Туристично-екскурсійне обслуговування», який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну [33].

Державний комітет України по туризму зобов'язаний своєчасно інформувати туроператорів, туристичних агентів і туристів які відправляються в подорож про загрозу безпеці в місці або країні тимчасового перебування.

Засоби масової інформації одразу і безкоштовно надають вищезгаданому державному органу можливість публікувати інформацію про загрозу безпеці туристів і здійснених правопорушень.

Туристичні агенти та оператори зобов'язані повідомляти органам виконавчої влади, представникам МНС і зацікавленим особам про надзвичайні події з туристами, повідомляти про те, хто не повернувся з подорожі, тощо.

Суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані надати своїм туристам вичерпні і достовірні відомості про особливості подорожей, про небезпеки, з якими вони можуть зустрітися під час проведення подорожей, і здійснити запобіжні заходи, спрямовані на забезпечення безпеки туристів.

Інформація, яка характеризує природні складнощі туристичного маршруту, необхідний рівень особистої фізичної підготовки туриста, особливості індивідуального спорядження, повинна міститися в рекламно-інформаційних матеріалах і в тексті інформаційного листка до туристичної путівки.

Інформація, що забезпечує безпеку життя і здоров'я туристів у процесі обслуговування, надається в порядку, встановленому діючою нормативною документацією.

Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів

відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, а також гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які

здійснюють туристичні подорожі за кордон. У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, зокрема забезпечує їх евакуацію з країни тимчасового перебування [43, с.62].

Поняття безпеки та захисту туристів охоплює весь маршрут мандрівника від виїзду з дому до повернення, місце призначення та всі відвідувані об'єкти. Це поняття має на увазі дії, послуги та інформацію з боку урядів.

Питання безпеки набувають надзвичайну важливість для туристичної діяльності у зв'язку з тим, що в Україні, в даному випадку, переважає виїзний туризм. Відповідно до закону «Про захист прав споживачів», турист має право вимагати надання необхідної та достовірної інформації про туристичне підприємство і про подорож. У свою чергу, Закон України «Про основи туристичної діяльності України» накладає на туристичні фірми зобов'язання інформувати туристів про всі аспекти подорожі, про всі ризики, з якими туристи можуть зіткнутися і заходи профілактики.

Для забезпечення безпеки туристів закон покладає на туроператорів і турагентів такі обов'язки:

обов'язок надавати туристам вичерпні відомості про особливості подорожей, про небезпеки, з якими вони можуть зустрітися під час проведення подорожей, а також здійснювати запобіжні заходи, спрямовані на забезпечення безпеки туристів;

обов'язок негайно інформувати органи виконавчої влади та зацікавлених осіб про надзвичайні події з туристами під час подорожі, а також про їхнє неповернення з подорожі.

Турист, відповідно з вищезгаданим законом, зобов'язаний дотримуватися під час подорожі правил особистої безпеки. Виконання цього обов'язку також залежить від тієї інформації, яку надає туристична фірма. Це може бути

інформація про правила в'їзду до країни тимчасового перебування і перебування там, про звичаї місцевого населення, про релігійні обряди, святині, пам'ятники природи, історії, культури, що перебувають під особливою охороною, стан навколишнього середовища.

Турист іноді може сам своїми ж діями створювати загрозу своєму життю, здоров'ю та майну, а також загрозу іншим [40, с.73].

Міжнародні конференції Всесвітньої туристичної організації (ВТО) неодноразово відзначали, що до туристичної діяльності та подорожей людину треба готувати заздалегідь.

На Гаазькій міжпарламентській конференції з туризму 1989 р. Було зазначено, що відповідне виховання широкої громадськості, починаючи зі школи, освіта і навчання є вкрай важливою справою для туристичної індустрії та розвитку туризму [41, с.78].

Інформаційний листок до путівки туристичної подорожі містить розділи обов'язкової та додаткової інформації за маршрутом, призначеної для туристів, і є невід'ємним додатком до туристичної путівки або ваучера.

Інформаційний листок містить такі обов'язкові відомості, як:

адреса туристичного підприємства, в якому починається туристична подорож та проїзд до нього;

зазначення виду і типу туристичної подорожі, основного змісту програми обслуговування, протяжності та тривалості всього маршруту, його похідної частини, категорії походів та іншої специфіки;

короткий опис району подорожі (пам'ятки, особливості рельєфу, місцевості), програми обслуговування в кожному пункті туру;

наявність і коротка характеристика спортивних споруд та майданчиків, автостоянок, пасажирських канатних доріг, водоймищ, атракціонів, дитячих ігрових майданчиків, бібліотек, кінозалів тощо;

опис траси подорожі – пунктів перебування, тривалості перебування та умови розміщення у кожному пункті обслуговування (тип будівлі, число місць

в номері, його санітарно-технічне обладнання);

перелік послуг, що надаються за додаткову плату.

Тексти пам'яток для туристів складаються в особливих, необхідних випадках, наприклад, при організації спеціалізованих турів або у разі направлення туристів в ендемічні країни. Кожному туристу, який виїжджає до країн, в яких існує небезпека інфекцій, необхідно видати індивідуальні пам'ятки, завірені підписом туроператора і печаткою фірми. Наявність таких пам'яток у туристів в обов'язковому порядку перевіряється при митному огляді в деяких аеропортах.

Знання про небезпеку – це вже гарантія її уникнення. Проте, треба зазначити, що 67% сумнівається у достатності і вичерпності наданої інформації, що без сумнівів показує негативну сторону обізнаності туристів.

Сумніви, відсутність чи неповнота інформації створюють ілюзію безпеки чи почуття страху, що в обох випадках є негативним явищем. Тільки 5% туристів не були належним чином проінформовані про забезпечення усіх можливих заходів безпеки (рис. 2. 3. 1).

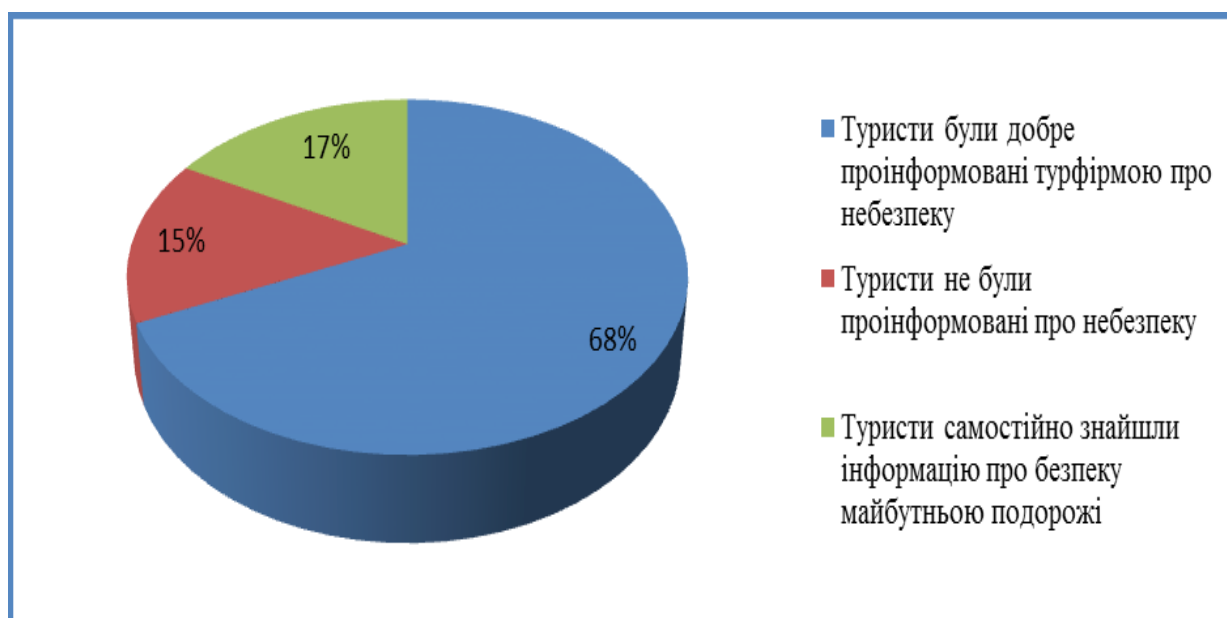

Рис. 2. 3. 1. Поінформованість туристів про небезпеки у подорожі [32]

Як свідчать дані наведені на рисунку 2. 3. 1, наведена статистика вказує на те, що:

по-перше, сучасні туристи є обізнаними людьми, які дбають про свою безпеку особисто (достатньо вагомою видається роль засобів масової інформації);

по-друге, вони не достатньо довіряють туристичним фірмам, сумніваються у вичерпності, якості, повноті або формі попередження [22, с.59].

У разі планування подорожі до країни тимчасового перебування, в якій турист може піддатися підвищеному ризику інфекційних захворювань, він зобов'язаний пройти профілактику у відповідності з міжнародними вимогами.

У подорожі необхідно неухильно дотримуватися і поважати не тільки місцеві закони, але також і народні звичаї і традиції. Особливості перебування в місці відпочинку стосуються всього, включаючи стиль одягу і багатьох дрібних деталей побуту. Найчастіше, турист своєю поведінкою сам провокує злочинців на скоєння злочинних дій по відношенню до нього.

Для безпечного стану системи «людина-середовище» необхідне узгодження характеристик людини і елементів, з яких складається середовище. У тих випадках, коли такого узгодження немає, можливі такі наслідки:

- аварії, пожежі, вибухи;
- зниження працездатності;
- розвиток загальних і професійних захворювань;
- травматизм.

Для забезпечення безпеки праці велике значення мають психічні фактори, до яких відносять увагу, мислення, воля, емоції, пам'ять, уяву та інші. Сукупність цих якостей визначає особистість. Особисті якості людини суттєво впливають на безпеку подорожі.

Іноді говорять про режим особистої безпеки. Конкретні форми обліку особистісних особливостей у силу їх виняткової складності поки недостатньо враховуються на практиці. Однак, виходячи з інтуїтивних міркувань, необхідно звернути увагу на значні профілактичні резерви, що ховаються в

психології безпечної подорожі [32].

Турист порушує вимоги безпеки з наступних причин:
 небажання виконувати відомі йому вимоги безпеки;
 у зв'язку з невмінням виконувати вимоги;
 у зв'язку з неможливістю виконати вимоги (з причин, не залежних від туриста);
 через незнання вимог.

У психологічній класифікації причин виникнення небезпечних ситуацій і нещасних випадків виділяють три функціональні частини.

Порушення будь-якої з цих частин тягне за собою порушення дій в цілому.

Порушення мотиваційної частини дій проявляється в небажанні виконувати ці дії. Порушення може бути відносно постійним (турист недооцінює небезпеку, схильний до ризику, негативно ставиться до правил) і тимчасовим (турист у стані депресії, алкогольного сп'яніння).

Порушення орієнтовної частини дій проявляється в незнанні правил експлуатації технічних систем і норм з безпеки праці та способів їх виконання.

Порушення виконавчої частини проявляється в невиконанні регламентованих правил (інструкцій, приписів, норм) внаслідок невідповідності психічних і фізичних можливостей людини вимогам подорожі. Така невідповідність може бути постійним (недостатня координація, погана концентрація уваги,) і тимчасовим (перевтома, зниження працездатності, погіршення стану здоров'я, стрес, алкогольне сп'яніння).

Відповідно до кожної групи причин виникнення небезпечних ситуацій та нещасних випадків визначають такі шляхи вдосконалення в кожній частині:

- виконавча – профвідбір, медичне обстеження;
- мотиваційна – пропаганда і виховання;
- орієнтовна – навчання, відпрацювання навичок.

Знання національних та релігійних традицій країни відвідування дозволяє не тільки шанобливо ставитися до місцевих жителів, але і забезпечити свою

фізичну і фінансову безпеку, виключити можливі контакти з правоохоронними органами.

Окремо слід виділити дотримання правил дорожнього руху. У країнах Центральної і Північної Європи пішохід має пріоритет перед транспортним засобом, але у великих містах цим зловживати не варто і переходити проїзну частину слід тільки в зоні пішохідного переходу і за сигналом світлофора.

Особливу увагу слід приділяти політичній обстановці в країні перебування, аби не стати жертвою провокації. У будь-якому випадку необхідно дотримуватися нейтральної позиції та не висловлювати свого ставлення до будь-яких подій.

Не меншу загрозу безпеці туриста може викликати необдуманий показ прихильності до того чи іншого футбольного клубу (демонстрація футбольної атрибутики, суперечки в барах), особливо в таких «гарячих», з цієї точки зору, країнах, як Італія, Іспанія або Великобританія. Зокрема, в Лондоні продається спеціальна карта для туристів, де вказані райони проживання прихильників того чи іншого клубу (Фото. 2. 3. 1).

Фото. 2. 3. 1. Фанати футбольного клубу «Arsenal»

При відвідуванні курортів країн Близького і Середнього Сходу необхідно пам'ятати, що більшість цих країн тривалий час знаходилися під колоніальним

пануванням європейських держав, тому місцеві жителі вкрай негативно ставляться до відвертого прояву західної культури і псевдокультури. Слід вивчити всі індивідуальні заборони, прийняті в країні подорожі. Так в Об'єднаних Арабських Еміратах забороняється фотографувати мечеті і мінарети блакитного кольору і військовослужбовців, а жінкам не дозволяється водити автомобіль без супроводу чоловіка.

Підвищення якості надання безпеки туристів неможливе без урахування громадських й інших національних інтересів, а також особливостей навколишнього середовища. Місцеві органи влади та управління визначають перелік правил та постанов, котрі мусять виконувати адміністративні органи, що працюють у сфері охорони здоров'я, правопорядку, транспорту, охорони довкілля. Як ми можемо спостерігати, у цих правилах немає нічого складного, але їх надійне виконання гарантує подорожуючим безпечний відпочинок, від якого залишаються тільки позитивні враження.

При розробці і проведенні в житті норм безпеки у сфері туризму та захисту туристів інтереси тих, хто відвідує і приймає, повинні бути взаємно гармонізовані. Забезпечення якості послуг та безпеки в туризмі відбувається на різних рівнях, що включають у себе:

- адміністрації туристичних центрів та туристичних підприємств;
- міжнародні організації та міждержавні органи;
- місцеві влади, нац. органи по туризму та центральні власті держав.

Одним із основних видів страхування в туризмі є медичне страхування, яке покриває всі витрати туриста на медичні послуги, послуги стаціонарного лікування, перевезення машиною швидкої допомоги, придбання ліків, догляд за хворим, а у випадку смерті за кордоном - транспортування тіла на батьківщину. Не менш важливим є страхування від нещасних випадків.

Страховим випадком визнається: смерть застрахованого, яка настала в результаті нещасного випадку, що відбувся із застрахованим під час дії договору страхування, інвалідність, одержана в результаті нещасного випадку,

часткова втрата працездатності в результаті нещасного випадку, який стався під час дії договору страхування.

Страхування цивільної відповідальності передбачає цивілізоване вирішення конфліктних ситуацій в суді, юридичну допомогу та відшкодування збитків у разі, якщо турист з необережності заподіяв шкоду майну чи здоров'ю третіх осіб. Так, при заняттях активним відпочинком, наприклад, катанні на лижах, велика ймовірність потрапити в ситуацію (зіткнення, падіння), яка спричинить травми або псування майна третіх осіб, зокрема, орендованого спортивного інвентарю. Висування фінансової претензії в цих випадках - звичайна практика, особливо в країнах Західної Європи. Таке страхування дозволить туристу отримати юридично-правову допомогу для захисту своїх інтересів за кордоном.

Страхування багажу забезпечить туристу компенсацію витрат на придбання речей першої необхідності у разі тривалої затримки багажу або відшкодування збитку внаслідок крадіжки, втрати, псування багажу під час перельоту. Повна втрата, часткове пошкодження або зникнення багажу можуть також відбутися внаслідок стихійних лих (граду, бурі, повені, пожежі), дорожньо-транспортної пригоди або нещасного випадку.

Страхування від невиїзду дозволить туристу уникнути фінансових втрат у випадку неможливості здійснення запланованої подорожі або її дострокового переривання. Якщо клієнт не може здійснити поїздки з поважної причини (госпіталізація або смерть родичів, повістка до військкомату або виклик на судовий розгляд, пожежа в будинку, неотримання в'їзної візи), страхова компанія відшкодує вартість туру.

Страхування невідкладної допомоги (Assistance Insurance) – це специфічний вид страхування, метою якого є негайне надання застрахованій особі допомоги у певних надзвичайних ситуаціях. Якщо в класичному страхуванні йдеться про відшкодування збитку, то у страхуванні невідкладної допомоги - про надання послуги у формі негайної допомоги.

Елемент відшкодування у страхуванні невідкладної допомоги відіграє другорядну роль, на перший план виходить елемент послуги з безпосереднього надання такої допомоги. Наприклад, при аварії автомобіля на дорозі метою страхування невідкладної допомоги буде виклик ремонтників на місце події та буксирування автомобіля до ремонтної майстерні, сам ремонт безпосередньо оплачується власником автомобіля з особистих коштів або за рахунок автотранспортного страхування.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3. 1. Чинники подальшого розвитку екстремального туризму

Розвиток екстремального туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2016 році за кількістю прибуття іноземних туристів Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Країну відвідало 5,8 млн. осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів. А в 2017-му, за даними Світового банку, Україна успішно піднялася на 25 позицію. В 2018-му зберегла цю позицію, за попередніми оцінками. За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні до 2005 року, його чисельність зросла до 9,3 млн. осіб; у 2014 році – 8,1 млн. осіб; то прогноз на 2020 рік складав 15,0 млн. осіб, але з теперішньою ситуацією в країні і світі туризм в 2020 році відчув сильне потрясіння [26].

За даними Мінекономрозвитку, в 2018 році Україну відвідало понад 14 млн туристів. Обсяг податкових надходжень від туристичного бізнесу в державний і місцевий бюджети склав 4,2 млрд грн. Даних за 2019 рік у відкритих джерелах зараз немає [45].

Аналізуючи перспективи розвитку екстремальної туристичної індустрії в Україні на наступні десять років, перш за все, необхідно підкреслити, що екстремальний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства,

яка інтегрує практично всі галузі. Саме такий чинник визначає позицію, яку посідає екстремальний туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до екстремального туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої позитивно впливатиме на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулюватиме ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

Для досягнення результативності визначених нами індикаторів розвитку екстремального туризму, за нашим переконанням, необхідно визначити завдання та можливі сфери реалізації таких завдань, дані наведено у таблиці 3. 1. 1.

Таблиця 3. 1. 1

Основні завдання розвитку сфери екстремального туризму в Україні
у 2022 р. (прогноз) [запропоновано автором]

Завдання	Заходи
А	Б
Розвиток інфраструктури екстремального туризму	- встановлення туристично-інформаційних вказівників, знаків, стендів; - облаштування місць відпочинку туристів, оглядових майданчиків; - спорудження та облаштування зупинок туристичного автотранспорту, зон для кемпінгів, санітарних місць вздовж автомобільних доріг; - розвиток курортно-рекреаційних територій; - розвиток мережі туристично-інформаційних центрів; - - знакування та маркування туристичних маршрутів (шляхів).
Збереження та управління природною та культурною спадщиною	- проведення консерваційних та реєстраційних робіт на об'єктах історико-культурної спадщини; - проведення навчальних заходів для суб'єктів туристичної діяльності; - реалізація транскордонних проєктів у сфері туризму.

Продовження таблиці 2. 3. 1

А	Б
Створення нових та підтримка існуючих туристичних продуктів та антракцій	- розвиток мережі туристичних маршрутів (шляхів), у т.ч. доступних для людей з інвалідністю - створення туристичних та екскурсійних продуктів і турів; - створення сучасних інтерактивних атракцій; - створення сприятливого середовища для діяльності суб'єктів туристичної діяльності; - створення мережі туристичних кластерів.
Маркетинг туристичного потенціалу екстремального туризму в Україні	- проведення в області фестивалів та інших промоційних заходів; - видання промоційної і сувенірної продукції; - просування туристичних локацій і продуктів у мережі Інтернет та соціальних медіа; - організація та проведення ознайомлювальних турів для представників туристичних фірм, засобів масової інформації з України і з-за кордону; - участь у всеукраїнських і міжнародних виставках, форумах, конференціях, тренінгах тощо; - реалізація спільних маркетингових ініціатив та проєктів з інститутами громадянського суспільства, профільними бізнес-асоціаціями, ВНЗ; - проведення добровільної категоризації садиб сільського туризму; - проведення маркетингових, аналітичних, соціологічних досліджень та опитувань в галузі туризму.

Як свідчать дані таблиці 2. 3. 1, нами визначено 4 основні завдання та запропоновано заходи для їх досягнення.

Враховуючи зазначене вище, ми переконані, що дотримання комплексу наданих пропозицій дозволить покращити розвиток туристичного бізнесу та наявного туристичного потенціалу в Україні.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально–економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико–культурного довілля.

Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно–правової бази туризму [25].

Нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери екстремального туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

Перспективний розвиток екстремального туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо в 2015 році кількість працівників у туристичній галузі складала 169 тис. чол, а зайнятість в туризмі з урахуванням інших галузей та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн. осіб, то прогноз на 2020 рік складає, відповідно, 220 тис. осіб і 3,63 млн. осіб [12].

Під час Коронавірусної кризи туризм постраждав найбільше. Представники галузі відзначають, що по всій країні закрито понад 7 тис. Турагентств. Велика проблема туристичного бізнесу в тому, що цій сфері буде важче відновитися після спаду пандемії.

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до

ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової екстремальної туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природно–кліматичного, рекреаційного, соціально–економічного та історико–культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників.

Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, ще раз підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення – від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи, 55–60 років, відіграють все більш важливішу роль у екстремальному туризмі. Тільки в 2017 році у світі зареєстровано майже 120 млн. прибуттів, здійснених людьми старшого віку [8].

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5% збільшує витрати на туризм на 4%, а зростання особистого споживання на 5% – на 10%.

В майбутньому населення України характеризуватиметься як таке, що має підвищену якість життя. Відпочинок, подорожі, екстрим стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини [9].

На думку експертів до екстремального туризму долучаються люди різного віку і професій, що мають різне сімейне і суспільне становище, істотно відрізняються рівнем культури і фізичного розвитку. Деякі зарубіжні фахівці пояснюють феномен екстремального туризму зміною моралі і смаків.

Сучасна туристична індустрія – один з найбільш швидкозростаючих секторів світової економіки, який розглядається як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс. Робота туристичного ринку впливає на діяльність майже 40 галузей економіки країни та 10-15% населення нашої країни. Однак, незважаючи на жвавий науковий інтерес вчених, досі залишаються невирішеними питання, які гальмують розвиток внутрішнього туризму.

Туристична індустрія в Україні та в усьому світі розвивається дуже швидко. У березні 2017 року була прийнята «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», метою якої є створення сприятливих умов для активізації розвитку туризму та курортів. Слід зазначити, що об'єктивно наша країна має всі передумови для інтенсивного розвитку вітчизняного та закордонного туризму, але на тлі світового туризму Україна виглядає досить скромно. Причинами цього є багато проблем, які гальмують розвиток туристичного бізнесу в Україні: низька якість туристичної інфраструктури, практично немає кваліфікованих кадрів, недосконалість законодавчої бази та правового регулювання, транспортна проблема, складна політична ситуація тощо [34].

Також відносно недавно почали здійснюватися круїзи в Арктику і Антарктику.

І все більше охочих хочуть побувати в екстремальних кліматичних умовах і подивитися на екзотичних тварин, наприклад пінгвінів.

Резюмуючи вищесказане, очевидно, що екстремальний туризм дуже цікавий, захоплюючий вид відпочинку і з кожним роком стає все більш популярним серед різних верств населення і продовжує розвиватися і оновлюватися, незважаючи на свою вартість.

3. 2. Напрями забезпечення попиту на послуги екстремального туризму

Більшість людей бачать туризм як джерело незабутніх вражень, приємних пригод, захоплюючих історій. Екстремальний туризм сьогодні набуває широке поширення серед молоді. Прихильники активного відпочинку з задоволенням проміняють затишну та спокійну відпустку у приємному готельному номері на спартанські умови. Кожного року неупинно зростає кількість людей, що прагнуть нових гострих вражень, навіть іноді небезпечних. Різноманітність природних ландшафтів нашої країни та велика кількість закинутих промислових об'єктів сприяє динамічному розвитку екстремальних видів туризму.

Сплави по річках, піші та кінні тури Карпатськими і Кримськими горами пропонуються вітчизняними туристичними фірмами досить давно і вже мають стабільну групу споживачів. Ці послуги дуже популярні також в якості турів вихідного дня. Так само активно просувається розвиток відпочинку під вітрилом.

Екстремальний відпочинок став набирати популярність вже давно, але в окремий самостійний вид туризму в Україні він виокремився лише недавно, буквально 7-10 років тому. Причиною тому є те, що людей нашого менталітету важко організувати, до того ж для цього потрібен досвід формування відповідних туристичних програм, створення інфраструктури.

При належній рекламі, інвестиціях і підтримці держави, вітчизняний екстремальний туризм зможе стабільно і успішно розвиватися не тільки на туристичному ринку України, але і на Європейському ринку [68]. Для України розвиток такого туризму є особливо важливим аспектом, адже ця галузь сприятливо впливає на функціонування підприємств малого бізнесу, здатних розвиватися без значних бюджетних асигнувань, вона є перспективною для залучення іноземних інвестицій у широких масштабах та в короткі терміни.

Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства нашої держави: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, зв'язку і т. д. Даний бізнес приваблює підприємців з багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристські послуги, високий рівень рентабельності та мінімальний термін окупності витрат. Проведений аналіз розвитку екстремального туризму в Україні дозволив зробити наступні висновки, що основні проблеми екстремального туризму пов'язані з його поганим фінансуванням. Хоча останні роки держава намагається сприяти його розвитку, шляхом виділення коштів на його розвиток. В Україні є значна кількість місць для активного відпочинку. Для жителів України останнім часом, більш раціонально, з точки зору грошових витрат, переважний екстрим у зарубіжних країнах. Це так само обумовлено слабким розвитком екстремальної спрямованості. Такий розвиток тільки набирає обертів. У нас є річки, гори, печери – все, що потрібно для екстремального відпочинку, але у нас немає хорошого сервісу, спорядження та професійного персоналу.

Відмінною рисою екстремального туризму є те, що більша частина послуг виконується з мінімальними втратами, відіграє все більш істотну роль у світовій економіці. Туристична сфера дозволяє досягти значної величини доданої вартості [69].

На сучасному етапі туризм набуває не просто масового характеру, а стає однією з провідних галузей світового господарства. Кожна країна, регіон, місто намагаються пропагувати свою туристичну діяльність і активно розвивають інноваційні види туризму. Причиною слугує жага людей до нових вражень. Середньостатистичному туристу вже недостатньо оглядових екскурсій. Туристи очікують більшого, принципово нового та цікавого, тому питання розвитку екстремального туризму стає досить актуальним в сучасній Україні. Такі вчені як Кляп М. П. та Шандор Ф. Ф. дали визначення пригодницькому туризму. Етнографічний туризм на території України дослідив Кудокоцев М.С.

Серед інноваційних видів туризму Друк В.В. виділила гірський туризм, а В.М. Бастун написав працю про водний екстремальний туризм.

Україна, звичайно, лише розпочинає свій шлях як країна у секторі світового ринку екстремального туризму. Лише декілька напрямків вищезазначеного виду відпочинку розвинені на належному рівні.

Очевидно, що найпопулярнішою категорією екстремального туризму в Україні гірські види. Не дивно, що гірська система Карпат на території Закарпаття є надзвичайно сприятливою для альпінізму та гірськолижних видів спорту, оскільки висота гір автоматично відносить їх до категорії безпечних.

Щодо структури, то найбільш скелястими горами є Горгани, а практично всі інші гори регіону є безпечними та придатними для розвитку альпінізму. Важливою умовою є погодження туристичних маршрутів з місцевими рятувальними службами, а також дотримання правил техніки безпеки. Варто зазначити, що найпопулярніші гірські маршрути Карпатських гір знаходяться у наступних районах, а саме: Воловецькому, Міжгірському, Рахівському, Великоберезнянському, Свалявському та Мукачівському.

Однією з проблем розвитку альпінізму в Закарпатській області є недостатня кількість досвідчених інструкторів та висока ціна спеціального спорядження.

Популярність гірськолижних видів спорту зростає щороку. А з нею і кількість туристів, що відпочивають, катаючись на гірських лижах та сноубордах. До того ж, Карпати – це гірський масив, який містить в собі багато гірськолижних комплексів [65]:

Буковель (Івано-Франківська область) – це найбільший і популярний гірськолижний курорт України. Завдяки розвиненій інфраструктурі, великій кількості і хорошій якості трас, він відповідає кращим гірськолижним курортам Європи і є кращим гірськолижним курортом України.

Славське (Львівська область) – це один з перших гірськолижних курортів України, на якому тренується олімпійська збірна. Славське має добре

розвинену інфраструктуру, комплекс містить кілька трас європейського значення.

Драгобрат (Закарпатська область) – урочище в Рахівському районі. Цей гірськолижний курорт в Карпатах славиться тим, що сніг там лежить з листопада по травень. Найвищий гірськолижний курорт України. Драгобрат має п'ять бугельних підйомників і двомісний крісельний, траси з різними рівнями складності. Єдиний недолік - до курорту вельми складно доїхати, потрібно користуватися послугами місцевих водіїв на УАЗику або ГАЗ-66.

Воловець (Закарпатська область) – районний центр у Закарпатській області, який знаходиться на головній залізничній магістралі Київ–Чоп. Воловець – це лижний курорт, що лише починає свій розвиток, в ньому є один бугельний підйомник.

Яремча (Івано-Франківська область) – один з кращих курортів України і головний туристичний центр Прикарпаття. На курорті великий вибір готелів, розваг, і один гірськолижний схил для початківців.

Хуст (Закарпатська область) – гірськолижний курорт на Закарпатті, який знаходиться біля Замкової гори. Його пам'ятки відомі далеко за його межами. В 4 км від міста знаходиться Долина нарцисів, а в довколишніх селах - гірськолижні підйомники.

Верховина (Івано-Франківська область) – відомий курорт і центр туризму в Івано-Франківській області. Особливий інтерес для туристів представляє гора Піп-Іван (висота 2020 м), на якій знаходиться стара польська обсерваторія. Селище Верховина - це серце гуцульської культури.

Ворохта (Івано-Франківська область) – гірськолижний курорт в Карпатах, який останнім часом втратив свою славу. Селище має чудовий клімат для відпочинку в будь-який час року. Є одна гірськолижна траса з підйомником середньої складності, працює багато готелів і садиб.

Міжгір'я (Закарпатська область) – центр лижного спорту Карпат. Тут обладнано декілька лижних трас середньої складності, крісельний і бугельні

підйомники, є прокат спорядження. Міжгір'я славиться великою кількістю мінеральних джерел, їх більше сорока п'яти.

Воеводино (Закарпатська область) – урочище у Перечинському районі. Гірськолижний курорт з одним бугельним підйомником і однієї трасою, яка добре підходить як початківцям, так і лижникам із середнім рівнем катання. Воеводино розташований в екологічно чистому районі Закарпаття.

Волосянка (Львівська область) – популярний гірськолижний курорт, відомий своїм великим туристичним комплексом «Захар Беркут». На Волосянці є дев'ять трас для лижників з різним рівнем катання. Працює крісельна підвісна дорога, а також три бугельні витяги. Інфраструктура курорту постійно розвивається.

Красія (Закарпатська область) – курорт з найбільшою гірськолижною трасою в усьому Закарпатті, протяжністю більше 3 км. Курорт відмінно підходить для сімейного відпочинку, а його траси розраховані на лижників з різним рівнем підготовки. У Красії працюють шість підйомників, а також є штучне засніження схилів.

Вишків (Івано-Франківська область) – мальовниче село, розташоване на висоті 930 метрів над рівнем море. Вишків вважається одним з кращих гірськолижних курортів Івано-Франківської області, завдяки близькості до інших гірськолижних курортів і прекрасним погодним умовам.

Динамо-Тростян (Львівська область) – відомий гірськолижний комплекс, який знаходиться біля селища Славське. Це одна з кращих гірок країни, саме тому тут тренується олімпійська збірна України. Обладнано сім бугельних підйомників, серед яких і найдовший в Україні крісельний підйомник (2700 м). На Тростяні є траси різних рівнів складності.

Подобовець (Закарпатська область) – село в Міжгірському районі. Цей гірськолижний курорт знаменитий листяно-хвойними лісами і крутими гірськолижними трасами. Є прості схили для початківців, і дитячі траси. Особливою популярністю у гірськолижників користуються «труби» Подобовця

своєрідні тунелі у схилах.

Рахів (Закарпатська область) – найвисокогірніше місто в Україні. Цей гірськолижний курорт, розташований нижче злиття Чорної та Білої Тиси, в гірській улоговині, на висоті 430 м над рівнем моря. Рахів є центром самобутньої гуцульської культури.

Тисовець (Львівська область) – гірськолижний центр міжнародного значення, який ідеально підходить для сімейного відпочинку. Має добре розвинену інфраструктуру, є один крісельний і три бугельних підйомника і два лижні трампліни. Траси для лижників з різним рівнем катання.

Як ми бачимо, в Україні є багато гірськолижних курортів з сучасним сервісом високого рівня, що дозволяє і в подальшому успішно розвивати гірські екстремальні види туризму. Позитивним моментом є те, що протягом останніх років збудовано та введено в дію сучасні якісні підйомники та крісельні дороги, відкриті комфортабельні сучасні гірськолижні заклади розміщення.

Як вже було зазначено в першому розділі дипломної роботи, до наземних видів екстремального туризму відносять спелеологію, кінний і мисливський туризм, пішохідний і комбінований автобусно-пішохідний туризм (трекінговий маршрут), маунтбайкінг, спортивне орієнтування, автотур-ралі та мототуризм (по гірському бездоріжжі), виживання в дикій природі.

Спелеологія є досить популярним напрямом екстремального туризму України. Активним дослідженням печер на Закарпатті почали займатися в кінці 1990-х. Зараз спелеологія в Закарпатті активно розвивається і викликає все більше зацікавлення, проводяться різноманітні дослідження та змагання.

У Закарпатській області нараховуються десятки печер, однак відомі та доступні туристам для відвідування, і які не потребують спеціального спорядження, лише декілька з них; решта відкрита тільки для досвідчених спелеологів. Найбільш сприятливі для розвитку спелеології об'єкти:

карстові печери біля с. Княгиня (Великобerezнянський район);

карстова печера з прозорими стінами кальциту (поблизу с. Мала Уголька

Тячівського району недалеко від височини Погар);

карстова «Перлинова печера» (неподалік с.Мала Уголька на вододілі річок Мала та Велика Угольки), закладена у юрських мармуризованих вапняках.

Найбільшою печерою є печера «Дружба» (довжина близько 900 м), розташована на території Тячівського району [65].

Кінний туризм можна розвивати на території всіх районів області. Нині кінний туризм є популярним видом екстремального туризму, ним займаються незалежно від вікової категорії та роду занять. За кордоном поширеними є кінні тури, які включають заздалегідь прокладений тривалий маршрут з подоланням перешкод по горах, лісах, через бурхливі ріки. Часто пропонують тури багатоденної верхової їзди по складній місцевості, де не може проїхати жоден транспортний засіб, навіть гірський велосипед.

Мисливський туризм – це елітний вид туризму, який також можна розвивати на території всіх районів Закарпаття. Даний тип туризму зазвичай пов'язаний з дуже високим рівнем особистого споживання, тому робить прибутковою ціленаправлену роботу навіть з невеликими групами.

Трекінговий маршрут буквально означає «піший похід». Трекінг – це відпочинок у русі, у подорожі. Пішохідний туризм надає можливість побачити природу та ознайомитися з побутом місцевого населення самостійно. При плануванні такого маршруту необхідно враховувати вік туристів та кількість днів, які вони готові провести в русі. Майже вся територія Закарпаття є сприятливою для таких комбінованих походів, кожен район області є по своєму цікавим та колоритним – як у плані забезпеченості природнорекреаційними ресурсами, так і в плані місцевої самотності населення.

На світовому ринку туристичних послуг дуже популярним сьогодні є туризм по особливо небезпечних маршрутах (гірських, рівнинних).

Створення розгалуженої системи як гірських спортивних маршрутів, так і різноманітної за характером інфраструктури активного відпочинку (траси для

велогонок та ін.) біля відповідних засобів розміщення дозволить сформувати стійкий попит на відпочинок у період літнього сезону на найрізноманітніших сегментах ринку.

Маунтбайкінг або гірський (спортивний) велосипед – передбачає спуск з гори на велосипеді, подолання перешкод через каміння, швидкісний проїзд через небезпечні місця (кручі), швидка їзда по трасі з трамплінами та іншими перешкодами, подолання місцевості з багатьма гірками й підйомами, (як штучними, так і природними). Для Закарпатської області доцільно проводити такі велотури за участі як вітчизняних, так й іноземних маунтбайкерів, можна й у формі змагань.

Х-гонки або екстремальні гонки – проводяться переважно для команд, які складаються з професіоналів, котрі настільки добре фізично й професійно підготовані, що можуть займатися скелелазінням, рафтингом, долати перешкоди на велосипеді, коні та ін. За кордоном Х-гонки – це переважно командна гра, де учасники об'єднуються при змаганні з метою якнайшвидшого подолання 3-4 км, використовуючи свої спортивні навички.

Спортивне орієнтування - це складний багатокомпонентний вид спорту, суть якого полягає в орієнтуванні на місцевості за допомогою карти та компасу, якнайшвидше подолання дистанції та знаходження заданих контрольних пунктів. На Закарпатті змагання зі спортивного орієнтування зазвичай проводяться в районі Невицького замку.

Такий вид активного відпочинку, як ралі на джипах або мотогонки по безлюдній місцевості необхідно обмежувати, оскільки велике навантаження на навколишнє середовище та негативний довготривалий ефект, шум, може нанести непоправну шкоду природі. Такі специфічні ралі доцільно проводити на спеціально відведених та підготовлених трасах, що дозволить гарантувати екологічну безпеку для навколишнього середовища та безпеку туристів.

На сьогодні великим попитом користуються комбіновані тури – це сумісне проведення в одному маршруті трекінгу, рафтингу, вело- та кінного

туризму.

Виживання в дикій природі або джайлоо-туризм належить швидше до екзотичного екстремального відпочинку. Фактично це школа виживання в екстремальних умовах автономного існування. Цей захоплюючий вид туризму в Закарпатті найбільш доцільно розвивати в гірській місцевості з пропозицією відвідин чабанських колиб, прогулянки в горах і на пасовищах.

До повітряних видів екстремального туризму належать: парашутний спорт, політ на повітряних кулях, дельтапланеризм та парапланеризм.

Повітряний екстремальний туризм та тенденції його розвитку на території Південного регіону України залишаються недослідженими. Універсального визначення щодо цього екстремального виду туризму не існує. В свій час Кляп М.П. та Шандор Ф.Ф. визначали екстремальний туризм як «різновид туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику, або з позамежним фізичним навантаженням, або психічними навантаженнями в надважких умовах» [71]. І як вже було зазначено у цій дипломній роботі, екстремальний туризм можна розділити на гірський, наземний, водний і повітряний.

Повітряний екстремальний туризм включає в себе:

Парашутний спорт – при стрибку з висоти 4 тисячі метрів, вільне падіння триватиме 60 секунд. Парашутний спорт – не новина для туриста, але і в ньому є більш інноваційна розвага – скайсерфінг (sky), яkesurfing). Він являє собою вільний політ із використанням сноуборду, а також виконання вільних трюків у стрибку. Парашутист також прикріплює мотор до спорядження на спині [9]. Також сюди включається класичний парашутизм (прижки на точність приземлення); групова акробатика (побудова при польоті максимальної кількості різних фігур командою з декількох парашутистів); купольна акробатика (побудова формацій з куполів розкритих парашутів); фристайл (показ спортсменами різних фігур у вільному падінні).

Баллонінг – є одним із найдорожчих видів екстремального відпочинку.

Інакше його називають польотом на повітряних кулях. Повітряні кулі (теплові аеростати) здатні підніматися на висоту до 1000 м. Дальність повітроплавання залежить від сили вітру (в основному 20-30 км).

Бейс-джамп (base jump) – це стрибки з парашутом з базової точки, бейсджампер забирається на дах багатоповерхової будівлі (хмарочоса, телевежі), гору або скелю, і стрибає вниз. Такі стрибки дуже складні в технічному виконанні і без підготовки тут не обійтись.

Дуже популярною на сьогоднішній день є подорож на дирижаблях. На відміну від повітряних куль, дирижабль забезпечений гвинтами і складною системою управління, а, отже, успішність польоту у великій мірі залежить від пілотів.

Дельтапланеризм в сучасному світі розвивається досить швидко.

Планеризм і дельтапланеризм вимагають навичок пілота, оскільки ці повітряні засоби не мають мотора і щоб злетіти, апарат потрібно розігнати, але є і мотодельтаплани з мотором. Для тих туристів, хто боїться самостійного зльоту в повітря існують парaplани, на яких можна літати з інструктором. Огляд місцевості на гелікоптері також став популярним.

Туристи можуть побачити землю з висоти пташиного польоту. Але не обов'язково здійматися в небо щоб літати.

Банджі джампінг або стрибок з тарзанкою є унікальним видом відпочинку: вони не потребують попереднього навчання (достатньо буде інструктажу) і, при цьому, бандж джампінг не затратний як для організаторів, так і для туристів. Мости і будівлі гарно підходять для подібних стрибків: туриста закріплюють пасками безпеки і, за допомогою еластичної «тарзанки», він стрибає вниз.

Космічний туризм також частково можна віднести до повітряного.

В умовах південного регіону України, розвивати повітряні види екстремального туризму є вигідною справою. Фізико-географічні умови, а саме рельєф регіону, сприяють успішним польотам: завдяки рівній поверхні

ландшафту Миколаївської, Херсонської та Одеської областей парашутний спорт стає більш безпечним. В обласних центрах даних областей уже є турфірми, які надають подібні послуги, але користуються ними виключно жителі цих самих областей. Пов'язано це, насамперед, із рівнем сервісу:

якість обладнання та обслуговування знаходиться на щабель нижче ніж у європейських колег. Інформаційна підтримка екстремального туризму на території країни також є стримуючим фактором. Катання ж на повітряних кулях представлено в Одесі, Миколаєві, Херсоні. Причорноморське узбережжя та південні степи – цікаві місця для польотів. Пейзажі, які можна тут побачити, надовго запам'ятаються туристам. У цій місцевості можна спробувати і мотодельтаплан. На його розвиток потрібно звернути окрему увагу, оскільки потенціал цього виду розваг є дуже високим. Він уже здобув популярність у світі, а отже, турист уже знає про можливість такого відпочинку. Залишається лише покращити рівень наданих послуг.

Польоти на дирижаблі зовсім не представлені на ринку південного регіону України. Тут проблема, скоріше, у відсутності пілотів з потрібним рівнем досвіду та той факт, що більшість людей і зовсім не знають про можливість організації такої розваги. Хоча місцевість регіону ідеально підходить для цього. Схожа ситуація і з гелікоптерами. Вони є тільки на туристичному ринку Одеси. Але тут проблема полягає у високій вартості послуг, невисокому рівні добробуту населення, поганій інформаційній підтримці, особливо іноземних туристів, та низькому рівні сервісу. Отже, екстремальні (повітряні) види туризму мають великий потенціал на Півдні України у сучасній сфері відпочинку та розваг. На нашу думку, проблеми рівня сервісу та інформаційного забезпечення можуть бути вирішені шляхом підтримки з боку держави та впровадженням сучасних методів рекламно-презентаційної діяльності.

У Закарпатській області ідеальні передумови для такого неординарного виду спорту, як дельтапланеризм та парапланеризм. Найбільш сприятливими

умовами є території Рахівського, Перечинського, Великоберезнянського та частково інших районів області, зокрема с.Ждинієве Воловецького району.

До водних видів екстремального туризму відносять: рафтинг (спуск по гірських річках на байдарках), каякінг.

Рафтинг – спуск по гірських річках на байдарках (Виноградівський, Перечинський, Великоберезнянський, Ужгородський райони). Гірські річки Карпат, особливо навесні, повноводні й дуже підходять для тренувань. На перспективу доцільно розробляти рафтинг-тури різної категорії складності. Застосовують від 1-2 розслабленої до 6-ої категорії складності.

В цілому, рафтинг є одним з найбільш популярних та доступних видів екстремального відпочинку в Україні. Велика кількість гірських річок – Південний Буг, Чорний Черемош, Прут – приваблює усіх, хто коли-небудь захоплювався водним туризмом. Існує декілька відомих клубів, які організовують кількадевні сплави на байдарках або катамаранах.

Спеціалісти, які пропонують екстремальні розваги, можуть запропонувати на ваш вибір або складний екстремальний сплав порогами Черемошу чи Пруту, або ж оглядову екскурсію схилами Дністра.

Для того, щоб взяти участь у сплаві по спокійній рівнинній річці, не потрібно ані додаткового обладнання, ані спортивної підготовки. Туристи забезпечуються необхідним спорядженням, а сплав проходить під керівництвом досвідчених організаторів.

Все більшої популярності на світовому ринку туристичних послуг набуває каякінг. Цей вид спорту розрахований на одну людину. Розрізняють три основні його напрямки: слалом, родео та сплав. Слалом – це вміння маневрувати на каяці, відчуючи шлюпку й воду; родео – виконання різних трюків на шлюпці за рахунок особливостей рельєфу ріки; сплав – водний похід по гірській річці, часто з елементами гри, де необхідно подолати перешкоди у вигляді бочок, водяних валів та інших перешкод.

Сучасні вітчизняні туристичні фірми часто під видом екстремальних

турів пропонують на ринку просто тури активного відпочинку та цікавих подорожей. Тобто майже відсутній комплексний та детальний підхід до організації екстремальних турів, повністю враховуючи його специфіку, як це робиться за кордоном. Також значною прогалиною у діяльності вітчизняних туристичних фірм є відсутність спрямованості на міжнародний ринок, фактично відсутня робота по залученні у регіон іноземних туристів-екстремалів. Враховуючи прикордонне географічне розташування Закарпатської області поблизу країн-членів ЄС, традиційні тривалі добросусідські відносини з ними, а також наявність попиту в іноземних туристів на екстремальний відпочинок та інтерес до регіону, важливим є вивчення запитів іноземних туристів-екстремалів, розроблення й впровадження екстремальних турів та пропозиція їх на зовнішньому ринку туристичних послуг. За умови чіткого визначення та розуміння екстремального туризму, ретельної розробки і дотриманні всіх необхідних правил, правильно проведеній маркетинговій політиці та рекламно-інформаційній діяльності можна розраховувати на значний приток як вітчизняних, так й іноземних туристів-екстремалів. Витрати на рекламу й просування такого специфічного продукту, як показує закордонний досвід, сповна окуповуються і багато в чому визначають прибутковість галузі.

Отже, нами охарактеризовано найбільш поширені види екстремального туризму, які користуються попитом на світовому ринку туристичних послуг та які можна успішно розвивати на території Закарпатської області.

Екстремальний туризм постійно розвивається, весь час з'являються нові його різновидності. Порівняно з Україною та Закарпатською областю екстремальний туризм у закордонних країнах розвинений набагато краще.

Проте і для вітчизняного ринку туристичних послуг його розвиток при належному підході є перспективним.

При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та

організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість послуг, що надаються та забезпечення безпеки.

ВИСНОВКИ

Туризм в уяві більшості людей пов'язаний з відпочинком, новими враженнями, задоволенням. На сьогодні туризм є невід'ємною частиною життя людини, оскільки пов'язаний з закономірним бажанням людини мандрувати та відвідувати нові місця, країни, ознайомлюватися з унікальними природними та рекреаційними ресурсами, а також культурними та етнографічними особливостями населення.

Туристична індустрія постійно розвивається й удосконалюється, пропонуючи все нові види послуг туристам, особливо молодим людям, яким вже недостатньо традиційних видів туризму, оскільки більшість молодих людей прагне не до комфортного, спокійного відпочинку, а навпаки, до активних й цікавих видів відпочинку. Активні види туризму включають відпочинок і подорожі, розваги, спорт, що передбачає значне фізичне навантаження, тому недоступне для всіх категорій туристів. Ще більше навантаження як фізичне так і психологічне передбачають екстремальні види туризму.

Бізнес на повітряних кулях можна розвивати у двох напрямках: туристичному й рекламному. На даний момент головні дивіденди повітроплавці отримують саме від останнього. Вільне повітроплавання використовується в туристичних цілях, але тепер ця ніша не зайнята й дуже приваблива для інвестицій.

Для розвитку вільного туристичного повітроплавання в Україні є всі необхідні передумови, насамперед природні. Перспективними вважаються такі місця, як Крим, Карпати, міста Київ і Львов, які є красивими історичними місцями, Кам'янець-Подільський (з можливістю прольоту під мостом), Асканія-Нова тощо. На сьогодні в Україні є 20 повітряних куль.

В Україні налічується 17 природних, 4 біосферних заповідники і 12

національних природних парків, у яких дика природа перебуває під охороною держави. Серед них - найбільший заповідник у Європі - Асканія-Нова, у якому можна побачити тварин представників майже всіх континентів планети. Саме тут пропонується єдиний в Україні тур-сафарі - 2,5-годинна екскурсія з можливістю сфотографуватися на фоні тварин. У порівнянні із закордонними сафарі ціна символічна - 30-40 грн.

У 2019 р. порівняно із 2017 р. та 2019 р. відбулося зменшення кількості готелей та аналогічних засобів розміщення на 848 та 1151 одиниць відповідно. Так нами визначено, що у 2019 р. порівняно із 2017 р. відбулося збільшення кількості мотелів, хостелів, кемпінгів та гуртожитків для приїзжих на 6 од., 74 од., 3 од. та 12 од. відповідно, у всіх інших групах засобів розміщення за досліджуваний період відбулося зменшення.

Найбільша кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщення у 2019 р. спостерігалась у м. Київ – 14 939 од. та Львівській області – 11 430 од. Найменша – у Луганській (491 од.), Сумській (760 од.) та Чернігівській областях (793 од.). Тернопільська область у загальній кількості по Україні за кількістю місць займає 12-те місце.

Незмінними лідерами серед регіонів України, за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення є – м. Київ, Львівська, Київська та Одеська області, у 2019 р. на них припадало 1 149 988 осіб, 517 315 осіб, 258 432 осіб та 219 364 осіб відповідно. Підвищена зацікавленість туристів та подорожуючих саме у цих регіонах викликана не лише культурно-розважальною та рекреаційною метою, а також у рівній мірі й бізнес-складовою. Тернопільська область за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення займає 20-те місце серед усіх регіонів України, з чисельністю 38 399 осіб станом на 2019 р.

у 2019 р. порівняно із 2017 р. відбулося зменшення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні на 1441608 одиниць. Протягом 2017-2019 рр. відбулось

скорочення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні – у готелях – на 1 252 911 осіб, мотелях – 52 498 осіб, хостелах – 8 514 осіб, кемпінгах – 1 085 осіб, туристичних базах та гірських притулках – на 124 090 осіб. Кількість осіб, що перебувала у гуртожитках для приїжджих у 2019 р. відносно 2017 р. також скоротилась на 2 510 осіб. Найбільша кількість осіб перебувала у готелях (85,6 % – у 2017 р., 85,2 % – у 2018 р., 85,1 % – у 2019 р.), а найменша – у кемпінгах 0,2 % відповідно кожного року.

Кожному туристу, який виїжджає до країн, в яких існує небезпека інфекцій, необхідно видати індивідуальні пам'ятки, завірені підписом туроператора і печаткою фірми. Наявність таких пам'яток у туристів в обов'язковому порядку перевіряється при митному огляді в деяких аеропортах.

Знання про безпеку – це вже гарантія її уникнення. Проте, треба зазначити, що 67% сумнівається у достатності і вичерпності наданої інформації, що без сумнівів показує негативну сторону обізнаності туристів.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2016 році за кількістю прибуття іноземних туристів Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Країну відвідало 5,8 млн. осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів. А в 2017-му, за даними Світового банку, Україна успішно піднялася на 25 позицію. В 2018-му зберегла цю позицію, за попередніми оцінками. За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні до 2005 року, його чисельність зросла до 9,3 млн. осіб; у 2014 році – 8,1 млн. осіб; то прогноз на 2020 рік складав 15,0 млн. осіб, але з теперішньою ситуацією в країні і світі туризм в 2020 році відчув сильне потрясіння.

За даними Мінекономрозвитку, в 2018 році Україну відвідало понад 14 млн туристів. Обсяг податкових надходжень від туристичного бізнесу в державний і місцевий бюджети склав 4,2 млрд грн. Даних за 2019 рік у відкритих джерелах зараз немає.

Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, ще раз підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення – від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи, 55–60 років, відіграють все більш важливішу роль у екстремальному туризмі.

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5% збільшує витрати на туризм на 4%, а зростання особистого споживання на 5% – на 10%.

При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість послуг, що надаються та забезпечення безпеки.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.В., Оплаканец Е.А. Пропозиції щодо забезпечення безпеки при наданні послуг екстремального туризму/ В.В.Абрамов, Е.А. Оплаканец. // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти : Збірник наукових праць. – Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав- Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, ФОП Домбровская Я. М., 2016. – С. 221-226.
2. Алмашій Я. І. Особливості туристичної діяльності в закарпатській області / Я. І. Алмашій // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія. Економіка. Випуск 2 (34). – 2011. – С. 35-41
3. Аріон О.В. Організація транспортного обслуговування туристів : Навчальний посібник / О. В. Аріон. – К.: Альтерпрес, 2008. – 192 с.
4. Атаманюк Я.Д. Оцінка і освітнє забезпечення раціонального використання природних ресурсів у сільському туризмі / Я.Д. Атаманюк, П.А. Горішевський, Ю.В.Зінько // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. – К.: Тонар, 2007. – С. 145-149.
5. Бабаєва О. В., Вольфсон-Гаршина Н. В. Організація дозвілля: конспект лекцій для студентів спеціальностей 242 «Туризм», 241 «Готельно-ресторанна справа», 181 «Харчові технології» / О. В. Бабаєва, Н. В. Вольфсон-Гаршина. – Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2018. – 62 с.
6. Бакай Н., Калущка Л. Конкурентоспроможність туристично-рекреаційної галузі західного регіону, значення транспортних послуг. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2008/08bnmztp.pdf> (дата звернення: 03.04.2021).
7. Балашова Р.І. Розвиток туристичного підприємства: теорія та практика: монографія / Р.І. Балашова; Донецький інститут туристичного

бізнесу. – Донецьк: видавництво «Вебер», 2009. – 343 с.

8. Бандурко А. О., Марценюк Л. В., Власова О. П., Альтернативні напрями розвитку пасажирських залізничних компаній в Україні. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/5.pdf (дата звернення: 03.04.2021).

9. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2009. – 400 с.

10. Біржаков М.Б. Безпека в туризмі / М.Б. Біржаков. – М.:, 2017. 208 с.

11. Бобловський О.Ю Розвиток спеціальних видів туризмів України/ О.Ю, Бобловський. – К.:, 2016. С.278 – 287.

12. Брич В. Я. Організація туризму: підручник / В. Я. Брич. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – 448 с.

13. Буряк Г.М. Анімаційне обслуговування на підприємствах зеленого (сільського) туризму / Г. М. Буряк // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (м. Херсон, 17-18 жовтня 2019 р.). – Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2019. – 458 с. – С.422-423. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/burjak.htm (дата звернення: 03.12.2021)

14. Бутко И.И. Туризм, безопасность в программах туров и на туристских маршрутах И.И.Бутко.– М.:, 2018. 320 с.

15. Ведмідь Н. Г. Організація дозвілля туристів : навч. носіб. – К. : КНТЕУ, 2015. – 85 с.

16. Воронина А.Б. Анимация, анимационная деятельность: сущность понятий / А.Б.Воронина // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «География». Том 25(64). – 2012. – №3. – С.49-55. URL:http://tourlib.net/statti_tourism/voronina.htm (дата звернення: 03.04.2021)

17. Все про туризм – туристична бібліотека. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/shapravskij.htm (дата звернення: 03.10.2021).

18. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи / І.П.Гаврилишин. К., 2016. 411 с.
19. Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : Навчальний посібник / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К.: ЦУЛ, 2013. – 178 с.
20. Галаченко О. О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг : регіональний аспект : монографія. Львів: Вид-во ПП «Арал», 2017. – 360 с.
21. Гаранин Н.И. Менеджмент безпеки в туризмі і гостинності / Н.И.Гаранин. – М.:, 2015. 223 с.
22. Герасименко В. Г. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименка, О. Л. Михайлюк. – К.: ФОП Гуляева В. М., 2019. – 332 с.
23. Годя І. Розвиток річкового круїзного туризму в Україні: минуле і сьогодення / І. Годя // Східноєвропейський історичний вісник. – 2016. – Вип. 1. – С. 86–91.
24. Горішевський П.А. Організація роботи туристичної фірми: туроператорська і турагентська діяльність. 2012. 210 с.
25. Господарський кодекс України: Офіційний документ. – К.: Кондор, 2003. – 208 с.
26. ДСТУ 4268:2003. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги [Чинний від 2004-01-07]. К.: Держспоживстандарт України, 2004. 14 с.
27. ДСТУ 4269:2003. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Класифікація готелів [Чинний від 2004-01-09]. К.: Держспоживстандарт України, 2004. 13 с.
28. ДСТУ 4527:2006. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-01-10]. К.: Держспоживстандарт України, 2006. 28 с.
29. Екстремальний туризм в Україні. URL: <http://fakty>),

яkesvitu.com.ua/2014/02/09/ekstremalny), якеj-tury), якеzm-v-ukrajini / (дата звернення: 09.11.21).

30. Екстремальний туризм. URL:: <https://www.studfiles.net/> (дата звернення: 03.10.2021)

31. Животенко В.О. Розвиток сучасного суспільства: економіка щастя та туризм / В. О. Животенко // Матеріали методологічного міждисциплінарного Інтернет-семінару «Щастя у подорожах: реактуалізація духовно-творчої спадщини і дозвіллевих практик мандрівного філософа-богослова Г.С. Сковороди». – Полтава: ПУЕТ, 2020. – 96 с. – С.77-82. URL:http://tourlib.net/statti_ukr/zhyvotenko2.htm (дата звернення: 03.04.2021)

32. Заповідні території Карпатських гір. URL: <http://carpathians.org.ua/> (дата звернення: 03.10.2021)

33. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму/ В.Козинець. К., 2016. 575 с.

34. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Алещенко Л. О. Економічний механізм формування конкурентних переваг суб'єктів туристичної галузі. Економіка АПК. 2020. – №5. – С. 45-55.

35. Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навчальний посібник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2011. – 344 с.

36. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. Посіб / М.П.Кляп. – К. : Знання, 2011. – 334 с.

37. Коваль П.Ф. В'їзний туризм : Навчальний посібник / П.Ф.Коваль, Н.О.Алешугіна, Г.П.Андрєєва, О.О.Зеленська, Т.В.Григор'єва, О.Г.Пархоменко, В.Б.Дудко, М.О.Михайловський, С.І.Бондар. – Ніжин: Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.

38. Конституція України. – К.: Українська правнича фундація, 1996. – 106 с.

39. Крачило Н. П. Географія туризму / Н.П.Крачило. – К.: 2017. – 208 с.

40. Кузьма Б. Традиції і сучасність закарпатської школи живопису / Б.

Кузьма // Живописці Закарпаття. – 2009. – Осінь. – С. 32–35.

41. Литвин О. В., Кирилюк І. М. Транспортні засоби в системі туристичної індустрії. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/198.pdf> (дата звернення: 03.04.2021).

42. Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / Т. Ю. Лужанська, С. С. Махлинець, Л. І. Тебляшкіна. – К.: Кондор, 2008. – 385 с.

43. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг URL: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm (дата звернення: 03.04.2021)

44. Ляшук Р. М. Правові основи здійснення автомобільних перевезень / Р. М. Ляшук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки. – 2017. – Вип. 2. – С.18-30.

45. Мальська М. П. Організація туристичного обслуговування : Підручник / М. П. Мальська, В. В. Худо, Ю. С. Занько. – К : Знання, 2011. – 275с.

46. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. Київ : Вид-во «Знання», 2015. – 511 с.

47. Марценюк Л. В. Напрямки розвитку внутрішнього туризму в Україні. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. 2014. № 6. С. 23–33.

48. Мезенцев К. В. Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 82 с.

49. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. – 153 с.

50. Михайліченко Г.І. Організація туристичних подорожей : навчальний посібник / Г. І. Михайліченко, А. Ю. Єременко. – К. : КНТЕУ, 2011. – 392 с.

51. Мікловда В. П., Кубіній Н. Ю., Завадяк Р. І., Сокол І. І., Максимець

І. І., Кубіній В. В. Стратегічне управління ефективністю підприємств у корпоративному секторі регіону: проблеми та шляхи вдосконалення: Монографія. – Ужгород: Ліра, 2010. – 196 с.

52. Міхо О. І. Анімація в рекреації та туризмі: Словник-довідник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2019. – 224 с.

53. На Закарпатті вчили, як розвивати туризм в тергромадах. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2793439-na-zakarpatti-vcili-ak-rozvivati-turizm-v-tergromadah.html> (дата звернення: 03.04.2021)

54. Нарута Я.С., Ноликов В.Б. Экстремальный туризм: Определения, виды, технология организации экстремальных маршрутов: Международный студенческий научный вестник. 2016. № 6.; URL: <http://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=16761> (дата звернення: 17.10.21).

55. Нездоймінов С. Г., Андрєєва Н. М. Дослідження туристичного руху на водному транспорті в Україні. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2017_1_205_212.pdf (дата звернення: 03.10.2021).

56. Николаенко Д.В. Рекреационная география. URL: <http://rosdiplom.ru> (дата звернення: 03.11.21).

57. Носа Б. М. Історія розвитку туризму на закарпатті (кін. XIX – поч. XXI ст.): короткий історіографічний огляд. / Б. М. Носа Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2017, вип. 47 – С. 248-252.

58. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 р. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.10.2021).

59. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2018 р. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.10.2021).

60. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку

влітку 2019 р. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.10.2021).

61. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристськокраєзнавчих подорожей: навчальний посібник для студ. ВНЗ / Б. П. Пангелов. – К : Академвидав, 2010. – 248 с.

62. Парубець О. М Організаційно-економічні особливості надання транспортних послуг туристам. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=376> (дата звернення: 03.04.2021)

63. Пеняк П. С. Археологічні старожитності у Зведенні пам'яток історії і культури Івано-Франківської області / П. С. Пеняк // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2006. – Вип. 10. – С. 272–276.

64. Петрова І. О. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. – К. : Кондор, 2015. – 408 с.

65. Пилип Р. І. Локальні особливості традиційної народної вишивки сорочок українців Закарпаття кінця XIX – першої половини XX ст. / Р. І. Пилип // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка: матер. міжнар. 129 наук. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого. – Ужгород: Ліра, 2010. – С. 259–273.

66. Повітряний кодекс України від 13.02.2020 р. № 440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2021).

67. Погасій С.О. Про роль транспорту у розвитку туризму в Україні / С.О. Погасій, І.А. Шабала // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2018. – № 2(2). – С. 39-44.

68. Податковий кодекс України: Офіційний документ від 24.04.2012 р. № 2755/94–17. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2021)

69. Про автомобільний транспорт: Закон України від 23.02.2006 р. № 3492-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2021).

70. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.11.2108 р. № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03. 10.2021).

71. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04. 10.1992 р. № 2163–XII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03. 10.2021)
72. Про транспорт: Закон України від 10.11.94 р. № 233/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03. 10.2021).
73. Про туризм: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282–IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03. 10.2021).
74. Смирнов І.Г. Логістика туризму : Навчальний посібник / І. Г. Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444с.
75. Сологуб Ю.І., Ващенко А.О Туристично-рекреаційний потенціал гірських територій Івано-Франківської області URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/38.pdf> (дата звернення: 03.04.2021)
76. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2018. – 264 с.
77. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. К.: Знання, 2011. 334 с.
78. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І.Ткаченко.– К., 2017. - 463 с.
79. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
80. Туристичний путівник Закарпаття URL: <http://www.transcarpathiatour.com.ua/> (дата звернення: 03.04.2021)
81. Туристично-екскурсійні ресурси закарпатської області URL: <http://referat-ok.com.ua/regionalna-ekonomika-rps/turistichno-ekskursiini-resursi-zakarpatskoji-oblasti-1> (дата звернення: 03.04.2021).
82. Умови та чинники розвитку міжнародного туризму. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=499> (дата звернення: 03.04.2021).
83. Фінансова стратегія в управлінні підприємствами: монографія / А.Г.

Семенов, О.О. Єропутова, Т.В. Перекрест, А.В. Линенко. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 188 с.

84. Фрей Л. Основні напрямки удосконалення транспортних послуг для туризму / Л. Фрей // Збірник наукових праць ЧДТУ. – 2014. – Вип. 36. – С. 135-139.

85. Холодова О. О. Організація молодіжного дозвілля в туризмі / О. О.Холодова, Т. А.Дзюба // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 31. – С. 44-55. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_31_7 (дата звернення: 03.04.2021).

86. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. – К.: Знання, 2013. – 334 с.

87. Шелеметьєва Т. В. Підвищення рівня транспортних послуг як основа ефективного розвитку туризму України. URL: [http://www.venue-journal.org/download/2016/2\(31\)/pdf/39-Shelemetieva.pdf](http://www.venue-journal.org/download/2016/2(31)/pdf/39-Shelemetieva.pdf) (дата звернення: 03.04.2021).

88. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292 с.